

24

Sovon-Nieuws jaargang 17 (2004) nr. 4

Rode lijst 2004

VN = verdwenen
 EB = ernstig bedreigd
 BE = bedreigd
 KW = kwetsbaar
 GE = gevoelig

Nederlandse naam	VN	EB	BE	KW	GE	Nederlandse naam	VN	EB	BE	KW	GE
Roodhalsfuut					X	Zwarte stern			X		
Roerdomp			X			Zomertortel				X	
Woudaap		X				Koekoek				X	
Kwak	X					Kerkuil				X	
Kleine zilverreiger					X	Steenuil				X	
Grote zilverreiger					X	Ransuil				X	
Purperreiger			X			Velduil		X			
Wintertaling				X		Nachtzwaluw				X	
Pijlstaart			X			Hop	X				
Zomertaling				X		Draaihals		X			
Slobeend				X		Groene specht				X	
Brilduiker					X	Kuifleeuwerik		X			
Middelste zaagbek					X	Veldleeuwerik					X
Blauwe kiekendief					X	Boerenzwaluw					X
Grauwe kiekendief		X				Huiszwaluw					X
Boomvalk				X		Duinpieper		X			
Slechtvalk					X	Graspieper					X
Korhoen		X				Gele kwikstaart					X
Patrijs				X		Engelse kwikstaart			X		
Porseleinhoen				X		Nachtegaal				X	
Kleinst waterhoen	X					Paapje			X		
Kwartelkoning				X		Tapuit			X		
Steltkluut					X	Kramsvogel					X
Griel	X					Snor				X	
Bontbekplevier				X		Grote karekiet			X		
Strandplevier			X			Spotvogel					X
Goudplevier	X					Grauwe vliegenvanger					X
Zuidelijke bonte strandloper	X					Matkop					X
Kemphaan		X				Kortsnavelboomkruiper					X
Watersnip			X			Wielewaal				X	
Grutto					X	Grauwe klauwier			X		
Tureluur					X	Klapekster		X			
Oeverloper					X	Roodkopklauwier	X				
Dwergmeeuw		X				Raaf					X
Grote mantelmeeuw					X	Huismus					X
Lachstern	X					Ringmus					X
Grote stern			X			Kneu					X
Visdief				X		Ortolaan		X			
Dwergstern				X		Grauwe gors		X			

Soyon Nieuws

4

17e jaargang
december 2004

Huismus heeft honger

Begin november verscheen de nieuwe Rode Lijst van bedreigde en kwetsbare broedvogels. Op de lijst, die op de achterzijde van dit nummer is afgedrukt, prijken in totaal 78 soorten. Dat is ongeveer een derde van het totaal aantal broedvogels in Nederland. Ten opzichte van de vorige Rode Lijst uit 1994 zijn meer soorten toegevoegd dan afgevoerd. Meest opvallende nieuwkomers zijn een aantal tot voor kort (zeer) algemene broedvogels, waarvan de populaties in de afgelopen decennia minimaal zijn gehalveerd. Voorbeelden zijn Veldleeuwerik, Boerenzwaluw, Graspieper, Spotvogel, Matkop, Ringmus en Kneu. En natuurlijk de Huismus, wat gezien de media-aandacht slechts weinigen zal zijn ontgaan. Hoe heeft het kunnen gebeuren dat zelfs deze 'cultuurvolger bij uitstek' in een vrije val is geraakt? Op de keper beschouwd weten we er eigenlijk weinig van. In Groot-Brittannië is opname van de Huismus op de Britse Rode Lijst aanleiding geweest voor het opstarten van grootschalig onderzoek om de achterliggende oorzaken te ontrafelen. Bittere noodzaak natuurlijk om effectieve beschermingsmaatregelen te kunnen formuleren. Het lijkt erop dat Huismussen op het platteland vooral in het winterhalfjaar voedselproblemen ondervinden, met een verminderde overleving als gevolg. Verschillende landbouwkundige ontwikkelingen liggen daaraan ten grondslag, zoals het verdwijnen van stoppelvelden door de overschakeling van zomer- naar wintergranen. Door efficiëntere oogstmethoden en verbeterde opslag valt er voor mussen bovendien nauwelijks nog een graantje mee te pikken. Stads Huismussen worden ook in het broedseizoen met voedselproblemen geconfronteerd: door een gebrek aan insecten is er een hoge sterfte onder jongen uit tweede en derde broedsels. Complexe problemen dus voor een ooit doorgewoon vogeltje.

En verder in dit nummer:

- eerste resultaten zeldzame soorten: let op Oehoes!
- Zwarte Mezen in het PTT
- BMP vergelijking met UK
- de Burgemeesters van het BSP-nb
- Broedvogels: Wadden wel en wee

2

SOVON-Nieuws Jaargang 17 (2004) nr. 4

SOVON-Nieuws

Nieuwsbrief van SOVON Vogelonderzoek Nederland.

SOVON-Nieuws publiceert over SOVON vogeltellingen, over de vereniging, en over andere zaken betreffende vogels in Nederland.

Redactie

John van Betteray, Fred Hustings
Kees Koffijberg, Chris van Turnhout & Peter Eekelder (illustraties).
Overname van artikelen of illustraties alleen in overleg.
SOVON-Nieuws wordt gedrukt op chloorvrij papier. ISSN 1383-0635.

Lidmaatschap

Contributie: minimaal € 12,-.
SOVON-leden ontvangen vier maal per jaar SOVON-Nieuws en korting op SOVON-uitgaven.
Ledenadministratie Jeroen van Zuylen, zie bureau-adres SOVON.

Bestuur

Voorzitter: Hans van Dord
Secretaris: Peter Milders,
L. de Colignylaan 115,
3062 HD Rotterdam, (010) - 4522665.
Penningmeester: Louis Dolmans
Overige bestuursleden: Rob Goldbach, Adrie Hottinga.

Bureau

Adres SOVON, Rijksweg 178,
6573 DG Beek-Ubbergen.
Tel: 024-6848111, Fax: 024-6848122,
E-mail: info@sovon.nl
Homepage: www.sovon.nl
Giro: 2905988, Rabo: 10.51.17.056.

Directeur Frank Saris
Communicatie Carolyn Vermanen
Monitoring en Inventarisaties Rob Vogel
Onderzoek en Advies Ruud Foppen

Doelstelling

SOVON Vogelonderzoek Nederland stelt zich ten doel het coördineren, stimuleren en publiceren van ornithologisch veldonderzoek ten behoeve van natuurbescherming, beleid en wetenschap. De vereniging tracht dit doel te bereiken door het organiseren van grootschalige projecten waarin wordt samengewerkt tussen vrijwilligers, stafmedewerkers en andere instellingen.

Lay-out: van Groot tot Klein

Druk: Drukkerij Bloembergen Santee bv

Foto's omslag: Rob Felix

Waarnemingen.sovon.nl

Terwijl we in samenwerking met stevige universitaire partners al met de internettechnologie van morgen aan het stoeien zijn, dienen we nog steeds met beide benen op de grond te blijven. Dit betekent dat we nu voor alle lopende projecten voor al onze waarnemers internet-invoermogelijkheden aan het uitrollen gaan. Dit is uiteraard een al lang bestaande wens, maar er is haast geen beter voorbeeld denkbaar waar de wet van de remmende voorsprong geldig is. Wij hebben al wat proefballonnetjes opgelaten rond het Jaar van de IJsvogel, Roerdomp en Halsbandparkiet, maar binnenkort gaat het dus echt gebeuren. Zo zal het invoeren van de maandelijkse watervogeltellingen binnenkort online gaan. Het moge duidelijk zijn dat we hierbij niet over één nacht ijs konden gaan: afspraken met allerlei waarnemers en klanten over het gebruik van hun data dienen we altijd zorgvuldig te bewaken. Vandaar dat we niet zomaar simpelweg allerlei invoer- en uitleesprogramma's op het www konden gooien, waardoor we menige internet-whizzkid voor moesten laten gaan. Maar uiteindelijk moeten we voor duurzame kwaliteit gaan, ook in de steeds snellere technologie van heden.

Ik heb het nog even voor u nagezocht: bij onze verhuizing naar de Wylerberg in 1988 hadden we één computer, met een harde schijf van 20MB. In maart 1996 sprak ik reeds mijn verbazing uit over de mogelijkheden van een nieuwe server met een capaciteit van 4 Giga-byte. Nu laten de bestanden en mogelijkheden zich amper meer beschrijven in dat soort termen. En praten we nu concreet over de fantastische mogelijkheden om gebruik te maken van een nieuwe host voor onze databases voor de komende jaren. De mogelijkheden voor een virtuele database in deze constructie zullen binnenkort nader worden uitgewerkt. Er zullen dan nogal wat knopen worden doorgehakt over de programmatuur die wij als SOVON, samen met de andere PGO's het liefst zouden willen gebruiken, maar het zal niet langer dan een jaar duren voordat er beslissingen worden genomen over de herstructurering van ons toekomstige databasebeheer.

Onderwijl denkt de overheid nog steeds na in allerlei gremia over hoe de toekomst van de organisatie van het gegevensbeheer eruit zou moeten zien. Dat volgen we natuurlijk ook allemaal van nabij, in de zekerheid dat we onze eigen zaakjes inmiddels redelijk voor elkaar krijgen. Getuige de almaar door stromende hoeveelheid toepassingen, rapporten en adviezen. Alvast een voorspoedig nieuw jaar gewenst.

Frank Saris

Agenda

december

**(18) monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling
(15-1jan) PTT-telling en tuinvogeltelling**

januari

**(15) Midwintertelling, monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling,
integrale telling Wadden**

februari

(12) monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling

Maart

(12) monitoringgebieden, ganzen- en zwanentelling

april

(16) monitoringgebieden, internationale telling Brand- en Rotgans

Jonge Grauwe Klauwier, Bargerveen, juli 2004.
Foto: Harvey van Diek

Orpheusspotvogel, Schone Grub Savelsbos, juli 2004.
Foto: Ran Schols

Goed jaar voor veel zeldzame broedvogels

Het Twentse land vormde het decor van het najaarsoverleg van de districtscoördinatoren van het Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB - Onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring). Daarbij werd het Haaksbergerveen met een excursie vereerd, en dat leverde twee fraaie Klapeksters en een Baardman op. Tijdens de vergadering werden de nieuwtjes van het afgelopen broedseizoen uitgewisseld, en bleek al snel dat verrassend veel soorten een goed jaar kenden. Het overzicht hieronder is deels gebaseerd op voorlopige gegevens. In het jaarverslag broedvogels zal te zijner tijd gedetailleerder verslag worden gedaan.

Roerdomp en Woudaap

Hoewel het plaatje nog niet geheel compleet is, lijkt het recente populatieherstel van de Roerdomp te zijn gestopt. De eerste geluiden wijzen op een stabilisatie (De Wieden), geringe achteruitgang (De Weerribben) of kleine groei (Grote Peel, Strabrechtse Heide). In het Gelderse Rivierengebied is de tot in de jaren negentig florerende en belangrijke populatie in de Rijnstrangen verdwenen. Op dit moment wordt actie gevoerd om het lokale waterschap te bewegen het waterpeilbeheer zodanig te veranderen dat het gebied opnieuw geschikt wordt voor Roerdompen. Het Woudaapje was gelukkig wél nog present in de Rijnstrangen. Andere locaties met Woudaapje(s) waren het Veluwemeer, de Rotte Meren (ZH), Nieuwkoopse en Tienhovense Plassen, het Beuven (Strabrechtse Heide) en Zeeuws-Vlaanderen.

Exotische ganzen

Gewenst of niet, vele ganzen uit de groep van exoten voelen zich thuis in het hedendaagse Nederlandse landschap. In het Zuid-Hollandse deel van het Deltagebied zitten niet minder dan 2000 paar Brandganzen. Afgelopen broedseizoen is hier gestart met een kleurringonderzoek om de populatie beter te kunnen volgen. Langs de Lek bij de Stuw van Hagestein zijn 25 paren met jongen gezien terwijl een zwemtocht naar een eilandje in de zandplas het Leuken bij Bergen (Lb) 73 bezette nesten opleverde; dit illustreert dat de Brandganzen ook het binnenland veroveren. De Canadese Gans is door zijn talrijkheid in menig district niet meer integraal te tellen. Minder hard gaat het met de Kolganzen, die vaak (nog?) solitair broedt. Duidelijke toenames zijn gemeld uit westelijk Noord-Brabant en het Rivierengebied.

IJsvogel en Grauwe Klauwier

De stand van de IJsvogel blijft goed, met dank aan opnieuw een zachte winter. In de traditionele broedgebieden is de populatie stabiel (bijv. wederom 50 paren in Twente), maar in Laag-Nederland neemt het aantal broedparen verrassend toe. In Zuid-Holland

komt de schatting uit op 35-40 paren, in Noord-Holland (excl. Het Gooi) op 10-15 en uit Groningen zijn zeker 6 broedparen bekend geworden, ongekennde aantallen voor deze regio's. Ook weer wat beter nieuws van de Grauwe Klauwier, want de afname in het kerngebied Bargerveen zette niet verder door. De rest van Drenthe was met 40-50 paren eveneens goed bezet. Uitgebreider onderzoek leverde op de Veluwe meer paren op maar uiteraard geen reële toename. Ook Limburg deelt niet in de Drentse voorspoed.

Oehoe en Middelste Bonte Specht

Beide soorten hebben het afgelopen broedseizoen belangrijke stappen gezet. Middelste Bonte Spechten kregen in Zuid-Limburg opnieuw speciale aandacht, waarbij minimaal 12 territoria werden vastgesteld. Het nieuws was echter een succesvol broedgeval in Twente. Gezien nabije broedgevallen in Duitsland en een eervol verleden (bijna jaarlijkse broedgevallen eind jaren vijftig/begin jaren zestig) was dit niet geheel onverwacht. Waarnemingen op een tweede locatie voldoen net niet aan de criteria om te kunnen spreken van een mogelijk broedpaar, maar suggereren wel dat de soort vaste voet op Twentse bodem heeft gekregen. In Twente wordt trouwens met smart gewacht op de eveneens nabij broedende Taigaboomkruiper.

Tot waar gaat de opmars van de Oehoe de komende jaren? Die vraag is reëel nu in één jaar het aantal broedparen is verdubbeld. Het laatste nieuws is, dat er een tweede succesvol broedpaar in de Achterhoek is gelokaliseerd, en dat er in Zuid-Limburg op niet minder dan vijf locaties broedparen aanwezig waren. Daarnaast worden Oehoes ook steeds vaker elders gemeld (Veluwe!), zodat vogelaars ook daar alert moeten zijn op broedgevallen. SOVON wil er nogmaals op wijzen dat het mogelijk is broedgevallen onder strikte geheimhouding te melden. Op die manier lopen zowel de kwetsbare broedparen als de noodzakelijke goede documentatie geen gevaar.

Handleiding vernieuwd

Na de BMP-handleiding is ook die van het LSB in een nieuw jasje gestoken. Tellers krijgen hem automatisch toegestuurd. De interpretatiecriteria zijn nauwelijks aangepast. Wel worden van zeer zeldzame soorten niet één maar twee territoriumindicatieve waarnemingen gevraagd, dit om doortrekkers en zwervers zo veel mogelijk uit te sluiten. De lijst van zeldzame broedvogels kent vanaf nu een duidelijke tweedeling: soorten waarvan jaarlijks alle waarnemingen worden verzameld en soorten die systematisch onderzocht worden in telgebieden.

Kuifleeuwerik

De Kuifleeuwerik zal het als broedvogel in Nederland niet lang meer volhouden. Wie beschikt over waarnemingen in de broedtijd uit andere steden dan de volgende, wordt dringend gevraagd ze aan SOVON te melden: Emmen, Rijssen, Amersfoort, Roosendaal, Breda, Someren, Venlo en Maastricht. Hoe gaat het bijvoorbeeld aan de Hollandse kust, zijn Kuifleeuweriken daar echt allemaal verdwenen?

Duinpieper en Klapexster

Waarnemingen van Duinpieper en Klapexster deden de hoop groeien dat deze soorten toch niet verloren zijn voor Nederland, maar bleken helaas betrekking te hebben op late doortrekkers of eenzame overzomeraars. Duinpiepers zijn in het broedseizoen niet waargenomen, ondanks gerichte zoektochten. Eenmalige juni-waarnemingen van de

Klapexster komen van de Veluwe en een duingebied in Noord-Holland. Alle eenmalige waarnemingen tussen de datumgrenzen van (nagenoeg) uit Nederland verdwenen soorten zijn interessant: melden dus!

Zeer zeldzaam

Van een Withalsvliegenvanger bij Ede zijn op internet fraaie foto's te vinden; het ging overigens om een lang zingende, ongepaarde man. En wat te denken van het gemelde broedgeval van de Bosruiter in de Akerdijkse Plassen? We moeten terug naar 1936 voor het laatste zekere broedgeval van deze soort. Opmerkelijk is verder de nestvondst van een Grote Kruisbek in Drenthe en een succesvol broedgeval van een mengpaar Orpheusspotvogel x Spotvogel in het oosten van Groningen. Van de Krekeltzanger werden uit verschillende regio's langdurig zingende mannetjes gemeld. Was de Steltkluut in 2003 als broedvogel afwezig in Nederland, dit jaar werd succesvol gebroed in het Oude Land van Strijen (ZH). Ter afsluiting de Nachtzwaluw, landelijk geen zeldzaamheid maar wel in Zeeland; toch werd daar een territorium gevestigd, wat misschien wel een uitvloeisel is van de gemiddeld wat betere tijden die de soort momenteel doormaakt.

Meer weten?

Waarnemers worden verzocht zo spoedig mogelijk hun gegevens van 2004 naar SOVON op te sturen. Het tijdig inleveren van tellingen maakt het ons mogelijk u sneller te informeren over het verstreken broedseizoen. Het verslag over 2003 zal naar verwachting net voor het komende broedseizoen in de bus vallen. Veel dank voor alle medewerking!

Michiel van der Weide

Wildzoekers: de nieuwe natuurclub voor de jeugd

Begin dit jaar is SOVON samen met nog zes andere organisaties* begonnen met het oprichten van een nieuwe natuurclub voor de jeugd van 8 tot 16 jaar. Bestaande clubs, zoals de Vrije Vogel Club, zullen hierin opgaan, om zodoende een zo breed mogelijk draagvlak te krijgen voor natuur bij de Nederlandse jeugd.

De nieuwe club, voor en door de jeugd zelf, moet vooral een kweekvijver worden van jong talent. Dit willen we doen door een club op te richten zonder uitgebreid tijdschrift, zonder volwassenen die wel even vertellen hoe de natuur in elkaar zit, maar met zelf ontdekken, zelf aan den lijve ontdekken en snel informatie delen via internet. De activiteiten steunen dan ook op drie pijlers: buitenactiviteiten, een interactieve website om kennis en belevenissen te delen en doe-het-zelf-pakketten.

Op 22 januari wordt, door zo'n 60 kinderen, de aftrap voor de nieuwe club gegeven: hou de media in de gaten!

Gezocht: begeleiders

We zoeken vrijwilligers die het leuk vinden om een rol te spelen bij de buitenactiviteiten, want zelf doen en ontdekken betekent niet dat we de jeugdleden alleen het bos insturen. We vragen vooral uw enthousiasme en tijd. Als begeleider fungeert u als vraagbaak en bent u er om de nieuwsgierigheid naar de natuur aan te wakkeren. Belangrijk is dat u 'echt' bent. De begeleiders moeten de activiteit niet 'vet en cool' maken, de natuur en u als vogelaar zijn immers van zichzelf spannend en echt genoeg!

Begin volgend jaar gaan we verspreid over het land een aantal ochtenden of middagen organiseren voor alle (potentiële) begeleiders. U kunt u zich nu alvast aanmelden om er één mee te maken, u ontvangt dan te zijner tijd meer informatie. Voor meer informatie of aanmelden voor de begeleidersworkshops kunt u contact opnemen met Carolyn Vermanen, carolyn.vermanen@sovon.nl, tel. 024 - 6848111. En neem alvast een kijkje op www.wildzoekers.nl, waar we, samen met de jeugd, aan de nieuwe interactieve website bouwen.

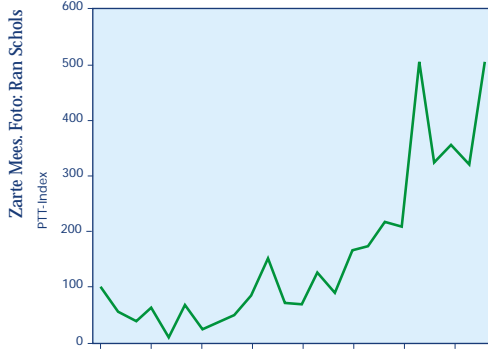
** Dit zijn naast SOVON: Vogelbescherming Nederland, de Vlinderstichting, Vereniging Natuurmonumenten, de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie, de Jeugdbond voor Natuur- en Milieustudie en de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming. Mogelijk dat volgend jaar daar nog meer organisaties bij aansluiten.*

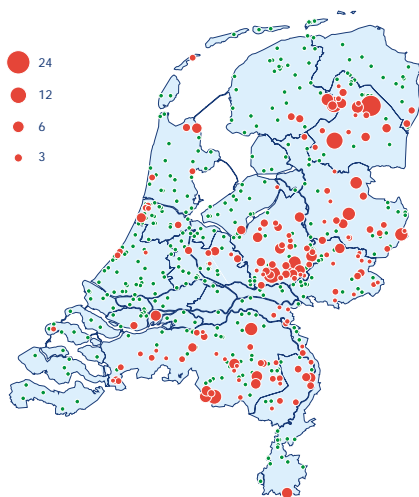

PTT december 2003; ruim een miljoen vogels en veel Zwarte Mezen

Ruim 400 tellers waren in december 2003 actief om wintervogels en zoogdieren op te sporen voor het Punt-Transect-Tellingenproject (PTT). Sinds de start in december 1980 was dit alweer de 24e decembertelling, die we organiseren met het CBS. Sommige routes worden nog door de waarnemers van het eerste uur geteld! Hieronder een impressie van de resultaten.

Figuur 1. Aantalsontwikkeling van de Slechtvalk in Nederland in 1980-2003.

Figuur 2. Gemiddelde verspreiding van de Zwarte Mees in december 1999-2003 (groene stippen geven aan dat er wel geteld is maar dat er geen Zwarte Mezen zijn aangetroffen).

Zeven zachte winters op rij

Hoewel december 2001 en 2002 aan de koude kant waren, overheersen milde weersomstandigheden de winters sinds 1996/97. Na een uitgesproken warme november was december 2003 zeer zonnig met een afwisseling van zachtere en wat koudere periodes, zonder dat er echt sprake was van strenge vorst. Van 8-10 december, dus voorafgaand aan de telperiode van 15 december-1 januari, noteerde het KNMI in De Bilt matige nachtvorst. Overdag steeg de temperatuur evenwel altijd boven nul. De telomstandigheden werden dus niet 'verstoor'd door vorsttrek, en vonden plaats onder in het algemeen gunstige omstandigheden.

Soorten en aantallen

Het aantal getelde routes ligt sinds 1997 rond de 400. Op de 394 routes die in 2003 werden geteld, werden in totaal ruim 1,1 miljoen vogels gezien, verdeeld over 177 soorten (incl. 14 exoten en ondersoorten). Zoals ieder jaar was er weer een grote spreiding in soorten en aantallen tussen de routes onderling. Gemiddeld werden er op een route ruim 2800 vogels en 39 soorten geregistreerd. Op twee routes op de Veluwe werden nauwelijks meer dan 100 vogels gezien, waarbij de talrijkste soorten Koolmees, Grote Bonte Specht en Goudhaan waren. PTT-routes in bossen zijn in het algemeen relatief soortenarm en op sommige routes werden slechts 20 soorten gezien; deze routes zijn natuurlijk niet minder waardevol dan andere, want ook van bosvogels willen we graag weten hoe de aantallen zich ontwikkelen! Meer telinspanning vergden routes in waterrijke gebieden. Op een route tussen Hoorn en Edam werden bijna 50.000 vogels gezien, waarvan ruim 40.000 Smitent. Ook op een route langs het Haringvliet met ruim 20.000 vogels (waaronder meer dan 14.000 Brandganzen) moest er flink geteld worden. Met 80 soorten was dit keer een route nabij Kreileroord (Noordoostpolder) het soortenrijkst.

Het rijtje van de vijf talrijkste soorten week niet af van voorgaande jaren: Smitent (170.000), Koolmees (165.000), Koolmees (70.000), Brandganzen (67.000) en Houtduif (60.000) vormen een belangrijk aandeel in het PTT-materiaal. Deze soorten komen vaak in grote groepen voor op betrekkelijk weinig routes. Zo werden op minder dan de helft van de routes Smitent gezien. Een soort die jaar in, jaar uit op vrijwel iedere route opduikt, is de Zwarte Kraai (presentie 99%). Andere wijd verbreide soorten zijn Merel (97%), Koolmees (96%), Buizerd (94%) en Houtduif (93%). Ook hier weinig verrassingen ten opzichte van voorgaande jaren. Natuurlijk werden ook weer de nodige bijzonderheden gezien. Soorten waarvan het vijf minuten tellen op bijna 8000 telpunten maar één exemplaar opleverde waren Janvanger (Terschelling), Roodhalsganzen (Gendringen Gld), Spoorwiegganzen (Woerden), Witoogend (Eindhoven), Kraanvogel (nabij de Grote Peel), Bontbekplevier (Noord-Beveland), Grote Burgemeester (Schermer), Monniksparkiet (Apeldoorn) en Zwartkop (Heegermeer).

Opmerkelijke trends

De winterpopulatie van de Grote Zilverreiger is enorm aan het groeien. Het aantal in 2003 (124 vogels op 37 routes) verdubbelde ten opzichte van december 2002, en was zelfs vier maal groter dan in 2001 en 2000. En dan te bedenken dat er in 1980-96 jaarlijks slechts 0-2 Grote Zilverreigers werden gezien! Dit reflecteert de toename van de Nederlandse broedpopulatie. Het is tegenwoordig niet ongewoon om in de winter groepen Grote Zilverreigers te zien. Zo verschenen opvallende aantallen bij de Oostvaardersplassen (16), de Veenhuizerstukken bij Stadskanaal (12) en in de Ooijpolder (12).

Een soort waarvan de toename als wintervogel eveneens goed is vastgelegd door het PTT-project is de Slechtvalk (figuur 1). Na

een opvallend hoge index in 1999 lagen de aantallen in 2000-02 op een lager niveau. December 2003 was weer een goede telling voor de soort met in totaal 36 Slechtvalken op 27 routes. Zeven routes waren goed voor ieder twee Slechtvalken en op een route door de Hoekse Waard werden er maar liefst drie gezien. In schril contrast met beide voorgaande soorten staat de aantalsontwikkeling van de Bonte Kraai. Het is de vraag of we de Bonte Kraai over een jaar of vijf nog wel zullen zien tijdens het PTT-project. Met slechts 23 exemplaren op 10 routes was 2003 het slechtste jaar ooit. In 2000-02 werden er nog zo'n 70 gezien op 8-13 routes, maar ook deze aantallen vallen in het niet bij de duizenden Bonte Kraaien begin jaren tachtig (maximaal ruim 4400 in 1984).

Indexen 1980-2003

Op de homepage van SOVON zijn de landelijke indexen te vinden over de periode 1980-2003 (www.sovon.nl onder PTT en Intro). Geïnteresseerden zonder toegang tot internet krijgen ze toegestuurd door even contact op te nemen met Arjan Boele op het SOVON-kantoor.

Kwart eeuw wintervogels tellen

In het verleden verscheen na afloop van iedere seizoen een PTT-rapport. Na het wegvallen van externe financiering in 1998 heeft SOVON besloten het waardevolle project (voorlopig) voort te zetten en te bekostigen uit interne middelen. Hierbij was de hulp van het CBS, waar alle formulieren worden ingevoerd en de indexen worden berekend, onmisbaar. Helaas bleek het niet mogelijk meer om jaarrapporten uit te geven. Deze winter zal er voor het eerst sinds 1999 weer een rapport verschijnen! Een leuke bijkomstigheid, en een extra reden om dit jaar een rapport uit te geven, is dat de komende december-telling de 25e officiële december-telling zal zijn. We zijn dus met zijn allen al een kwart eeuw wintervogels aan het tellen! In het rapport zal van ruim 60 soorten de verspreiding en aantalsontwikkeling als wintervogel worden besproken. Het gaat daarbij vooral om roof- en zangvogels. Voor het eerst kunnen ook trends op regionaal niveau worden gepresenteerd (zie hieronder). Ook wordt aandacht besteed aan zoogdieren.

Zwarte Mees uitgelicht

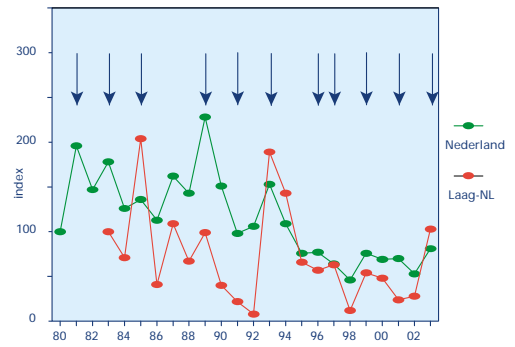
In Nederland overwinteren Zwarte Mezen uit eigen land en Noord-Duitsland. In sommige jaren verschijnen duidelijk grotere aantallen en is er sprake van een (kleine of grote) inva-

sie uit Midden- en Oost-Europa en Rusland. De winterverspreiding in 1999-2003 komt overeen met de broedverspreiding, met concentraties in de naaldbosgebieden van Oost-Nederland en de kuststrook (figuur 2). Enkele stippen in Zuid- en Noord-Holland duiden op overwinteraars in afwijkende biotopen zoals loofbossen en groenzones met heesters. De presentie (aandeel routes met Zwarte Mezen) in de periode 1999-2003 schommelt tussen 11-16%. Aantallen tot tien exemplaren per route zijn gangbaar, maar met name op de Veluwe en in Drenthe zijn grotere aantallen niet ongebruikelijk (max. 31 bij Gieten Dr in 1988).

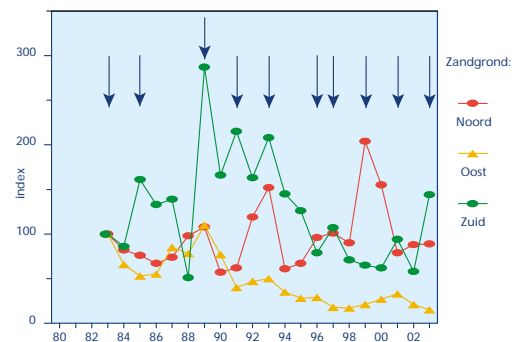
De landelijke aantalsontwikkeling in 1980-2003 toont een afname vanaf begin jaren negentig, en daarvoor sterke fluctuaties samenhangend met invasiejaren (figuur 3). De pieken vertonen een tweejarige cyclus met slechts enkele uitzonderingen, zoals 1987 (geen invasiejaar) en 1996 (invasie een jaar te laat!). De omvangrijke invasie in 1989 (mogelijk de grootste in de tweede helft van de 20e eeuw) resulteerde in een absolute piek in de PTT-indexen, en ook verschillende kleinere invasies zijn terug te vinden in de decemberindexen. Opvallende trek in de najaren van 1985, 1991, 1996, 1997 en 2001 resulteerde daarentegen niet in landelijk grotere aantallen overwinteraars, terwijl soms toch duizenden trekkers per teldag werden gezien (o.a. 4508 op 28 september 1996 over De Vijfhoek bij Diemen, 3748 op 16 oktober 1997 over De Nolle te Vlissingen). In deze jaren zijn de Zwarte Mezen mogelijk direct doorgetrokken of in de loop van oktober-december uit ons land verdwenen, bijvoorbeeld doordat voedselbronnen uitgeput raakten.

Opvallend zijn de regionale verschillen. Na de omvangrijke invasie in najaar 1989 werden in december met name op de Zuidelijke Zandgronden (Noord-Brabant, Limburg) veel Zwarte Mezen aangetroffen, terwijl er na de eveneens grote invasie in 1993 juist in Laag-Nederland (alles buiten de zandgronden) veel bleven hangen (figuur 4). De invasie van najaar 1985, die landelijk geen piek aantallen in december te zien gaf, was in beide regio's duidelijk merkbaar. Op de Oostelijke Zandgronden (Gelderland, Overijssel) is van invasies maar weinig te merken, waarschijnlijk doordat invasie-vogels hier een relatief klein deel van de winterpopulatie uitmaken (veel lokale, jaarrond aanwezige broedvogels).

De landelijke trend is licht negatief, maar regionaal zijn er verschillen. Op de Noordelijke Zandgronden (speciaal Drenthe) is de

Figuur 3. Aantalsontwikkeling van de Zwarte Mees in Nederland (1980-2003) en Laag-Nederland (lees: alles buiten de zandgronden, 1983-2003). Met pijltjes zijn de jaren aangegeven met een najaarsinvasie. Invasies uit periode 1980-1996 zijn afkomstig uit Avifauna van Nederland 2, invasies 1997-2003 zijn bepaald met behulp van de aantallen trekkende Zwarte Mezen op zes trekposten: De Vijfhoek (Diemen), De Vulkaan (Den Haag), De Nolle (Vlissingen), Mulderskop (Molenhoek bij Nijmegen), Noordhout (Driebergen) en De Horde (Lopik).

Figuur 4. Aantalsontwikkeling van de Zwarte Mees in 1983-2003 in drie regio's op de zandgronden: Noord (Drenthe), Oost (Gelderland, Overijssel) en Zuid (Brabant, Limburg). Met pijltjes zijn de jaren aangegeven met een najaarsinvasie (zie ook figuur 3).

Gekleurringde Brandganzen in het Delta gebied - satellietzenders in Rusland!

trend stabiel, terwijl deze op de Oostelijke en Zuidelijke Zandgronden en in Laag-Nederland licht negatief is. De landelijke afname kan ten dele worden verklaard door ontwikkelingen in de eigen broedvogelbevolking (scherpe afname o.a. bekend uit Limburg), maar is toch negatiever dan de landelijke broedvogeltrend. De oorzaak ligt misschien in veranderingen in het overwinteringsgedrag van Zwarte Mezen. In recente jaren zijn omvangrijke invasies uitgebleven, maar is de frequentie van invasies op zich niet afgenomen. Het lijkt erop dat Zwarte Mezen minder geneigd zijn in ons land te blijven overwinteren. Alternatieve verklaringen, zoals afgenomen broedvogelaantallen in de landen van herkomst (waarover weinig bekend is), kunnen niet worden uitgesloten.

Afgaande op de minimale aantallen Zwarte Mezen die dit jaar in september en oktober op de trektelposten werden waargenomen, gaat de komende december-telling vermoedelijk maar weinig Zwarte Mezen opleveren. Niet zo onlogisch bij deze soort, want vorig jaar ging het juist om vette aantallen.

Met dank aan de volgende trektellers voor informatie over het aantal Zwarte Mezen dat in 1997-2003 over hun telpost trok: Guus van Duin (telpost De Vijfhoek, Diemen / Archief Guus van Duin, Vogel-Overleg Diemen), Vincent van der Spek (De Vulkaan, Den Haag), Pieter Beeke en Sander Lilipaly (De Nolle, Vlissingen), Herman van den Bijstel (Noordhout, Driebergen), Arjan Boele (de Horde, Lopik) en Fred Hustings (Mulderskop, Molenhoek bij Nijmegen). Kijk voor fraaie doortrekpatronen ook op www.trektellen.nl.

Arjan Boele & André van Kleunen

Foto: Brandganzen vangen op de Hellegatsplaten (Gert Huijzers).

Het zal weinigen zijn ontgaan dat de spectaculaire opmars van de Brandgans als broedvogel in de gematigde zone nu ook Nederland omvat. Na de succesvolle kolonisatie van het Oostzee-gebied in 1971, waar inmiddels rond de 5000 paren broeden, heeft de Brandgans zich nu in veel West-Europese landen als broedvogel gevestigd. Nederland herbergt het leeuwendeel van deze populatie. Sinds de vestiging in het begin van de jaren tachtig is de populatie bij ons explosief gestegen. Het zwaartepunt ligt in de Zuid-Hollandse en Zeeuwse Delta, waar in 2004 minstens 2500 paren gebroed hebben. De grootste kolonies zijn te vinden op eilanden in het Haringvliet en Volkerak, dit jaar samen goed voor bijna 2000 broedparen. Ook elders in het land broeden Brandganzen, maar de kolonies zijn nergens zo groot als in het Deltagebied. De vraag dringt zich op hoe een soort als de Brandgans erin is geslaagd in zo korte tijd een zo groot aantal nieuwe milieus succesvol te koloniseren, hoe groot de populatie kan worden, en welke gebieden in de toekomst bezet zullen worden.

In het kader van een groot project waarin onderzoekers uit Nederland, Zweden en Rusland samenwerken, en dat als doelstelling heeft de kosten en baten van het broeden op verschillende breedtegraden te analyseren, is dit jaar gedetailleerd veldonderzoek gedaan aan broedende Brandganzen op de Hellegatsplaten. Dit gebied herbergt ruim 500 broedparen, verdeeld over vijf kolonies en fungeert daarnaast als opgroei- en ruigebied voor Brandganzen uit de omtrek. Naast het verzamelen van gegevens over de broedbiologie en de gewichtsdynamiek tijdens het broeden zijn tijdens de slagpenrui in juli 2004 155 volwassen en 154 juvenielen gevangen en voorzien van kleurringen. Dit stelt ons in staat de komende jaren verspreiding, reproductie en overleving van in Nederland broedende Brandganzen nauw-

keurig te meten. Uw waarnemingen zijn daarbij van groot belang! Alle vogels hebben een lichtgroene ('mint') ring om de linkerpoot en een gele ring om de rechterpoot. In elke ring is één cijfer of letter, of 1, 2 of 3 horizontale strepen gegraveerd. De kleur van de inscripties is zwart. Waarnemingen van deze vogels kunnen opgestuurd worden naar:

Henk van der Jeugd, Revisusstraat 128,
9721 KW Groningen

email: henk.vanderjeugd@ukgateway.net

Email is de snelste en gemakkelijkste manier om waarnemingen in te dienen. Alle waarnemers ontvangen informatie over de aflezingen.

Waarnemingen van gekleurringde Brandganzen uit het Oostzee-gebied en Rusland kunnen naar hetzelfde adres worden gestuurd. In Rusland zijn tijdens drie expedities naar de baai van Kolokolkova inmiddels meer dan 1000 vogels van kleurringen voorzien, en als klap op de vuurpijl hebben we in augustus 2004 16 vogels met een satellietzender uitgerust. Deze zenden eerst eens per vier dagen uit, en vanaf april laten ze ons elke dag exact weten waar de vogels zijn zodat de voorjaarstrek nauwkeurig in kaart kan worden gebracht. Alle vogels hebben in 2003 en 2004 in ons onderzoeksgebied gebroed, en in 2005 zoeken we ze daar weer op om te kijken hoe het ze vergaat. De zenders zijn in het veld niet zichtbaar, maar een lijstje met de kleurringcombinaties is op verzoek verkrijgbaar, zodat u zelf deze vogels in het veld kunt herkennen.

Götz Eichorn (Rijksuniversiteit Groningen),
Annelies Pouw (van Hall Instituut
Leeuwarden) & Henk van der Jeugd

Waarom nemen bosvogels af?

Kleine Bonte Specht
Foto: René van Rossum

Dat is de intrigerende titel van een overzichtsartikel van Rob Fuller in BTO-News van juli-augustus 2004. Het is gebaseerd op de in Groot-Brittannië sinds midden jaren zestig lopende Common Birds Census - de rechtstreekse voorloper van ons BMP - van de British Trust for Ornithology (BTO). Van broedvogels in agrarisch gebied, moerassen en heide is genoegzaam bekend dat het er in doorsnee niet goed mee is gesteld. Bosvogels staan veel minder in de schijnwerper: Dit zou wel eens ten onrechte kunnen zijn. Sommige Britse uitkomsten komen ons bekend voor; maar er zijn ook duidelijke verschillen.

Focus op bosvogels

De Britten nemen de term bos ruimer dan wij gewoonlijk doen, en verstaan er ook gebieden met struikgewas onder, zoals boom- en struikrijke duinen, heide of moerassen; daarom rekenen ze ook soorten als Boompieper en Braamsluiper tot de bosvogelcategorie. Bosvogels vormen een gemêleerd gezelschap: er vallen trek- en standvogels onder, habitusspecialisten en -generalisten, soorten die in open nesten of holen broeden, insecteneters die hun voedsel in gebladerte zoeken of juist op de bodem. Eenvoudige, voor alle soorten geldige verklaringen voor trends moeten dan ook niet worden verwacht. Vier oorzaken worden in het artikel van eminent belang geacht.

(a) Grootschalige milieuveranderingen

Klimatologische en landschappelijke veranderingen in Afrika bezuiden de Sahara kunnen ten grondslag liggen aan de terugval van verscheidene lange-afstandtrekkers zoals Fitis en Grauwe Vliegenvanger. Helaas ontberen we echter gedetailleerde kennis omtrent de winterverblijven van de verschillende soorten, terwijl dit zo belangrijk is (denk aan regionaal verschillende effecten op de winteroverleving).

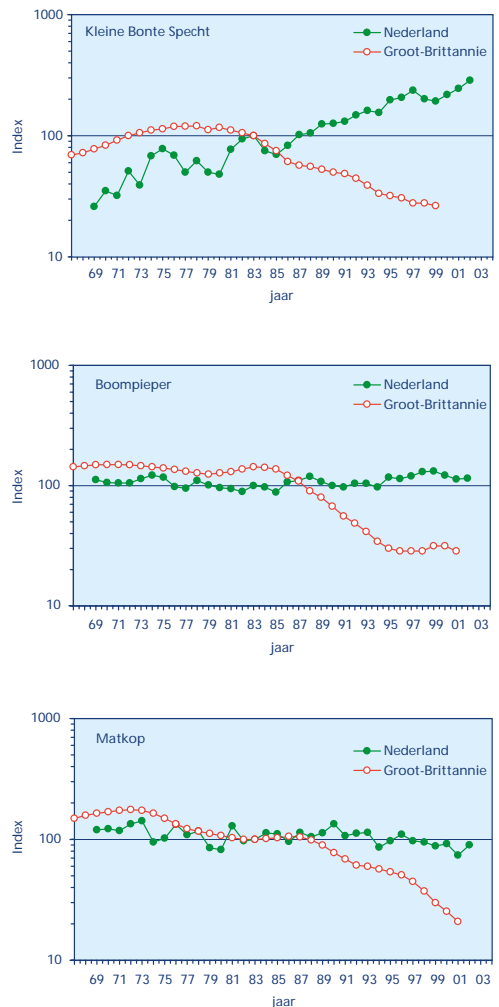
Klimaatveranderingen spelen ook in de broedgebieden een rol. Of vogels hun broedseizoen voldoende kunnen afstemmen op veranderingen in het optreden van bijv. rupsenpieken, hangt deels samen met het trekgedrag. Voor trekvogels met een intern gestuurd trekgedrag en gefixeerde aankomst kan dit problematisch zijn. Los daarvan is het aannemelijk dat het aanbod aan ongewervelden in bossen is gereduceerd door klimaatverandering, vervuiling en veranderd landgebruik in de omgeving, maar hierover is nauwelijks informatie voorhanden. De invloed van de afgenomen vitaliteit van bomen (in theorie vooral van belang bij de eik, als belangrijke foerageerplek van veel soorten) is voornamelijk onduidelijk (Vink en Pimpelmees, die veel in eik foerageren, vertonen nog geen afname).

(b) Grootschalige ontwikkelingen in landgebruik en beheer

Net als in Groot-Brittannië deden zich ook in het Nederlandse landschap ingrijpende veranderingen voor in de 20e eeuw. Ruim honderd jaar geleden bedroeg de oppervlakte bos in Nederland luttele procenten. Door aanplant (vooral naaldbos) en spontane bosontwikkeling bedraagt het areaal thans 10% en daarbij kunnen nog enkele procenten aan struikgewas en opslag in natuurgebieden worden opgeteld. Bosvogels hebben enorm geprofiteerd van deze areaaluitbreiding. Met het ouder worden van de bossen (deels door ander gebruik: einde hakhoutcultuur) en veranderingen in bosbeheer (meer ondergroei, loofbomen en dood hout) treden ook vandaag de dag veranderingen op in de samenstelling van de vogelstand. Bosuil, Boomklever, Kleine Bonte Specht, Kuifmees en Kruisbek zijn toegenomen, terwijl soorten van jong bos het minder goed doen, zoals Boompieper en Braamsluiper. Rob Fuller wijst er verder op dat toegenomen schaduwwerking veranderingen in de ondergroei veroorzaakt die nadelig kunnen uitpakken voor de voedselvoorziening van bijvoorbeeld Glanskop en Matkop. Intensivering van agrarisch gebruik van aangrenzende gronden zal eveneens van invloed zijn, zeker bij soorten die vaak in bosranden of buiten het bos voedsel zoeken (Zanglijster, Goudvink) en in het bijzonder buiten de broedtijd.

(c) Boskwaliteit

In Groot-Brittannië heeft de sterke toename van reeën en andere herten in de afgelopen twintig jaren geleid tot structuurveranderingen en afgenomen regeneratie in bossen. In Nederland kan in dit verband tevens worden op de introductie van bosbegrazing door vee. Zware begrazing leidt tot parkachtig open bos met kale boomstammen en weinig ondergroei, waar soorten als Heggenmus, Zanglijster, Fitis, Glanskop en Matkop weinig aan hebben. De aanwezigheid van dood of rottend hout is een apart punt. Kleine Bonte Specht, Matkop en

Figuur 1. Trend van Kleine Bonte Specht, Boompieper en Matkop in bossen van Groot-Brittannië (BTO) en Nederland (SOVON, Oude Tijdsreeksenproject). Index is in 1984 op 100 gesteld.

Tabel 1. Bosvogels die tenminste 30% in aantal zijn afgenomen in Groot-Brittannië (R. Fuller, BTO-News nr. 253, augustus 2004) en de ontwikkeling van deze soorten in Nederlandse bossen (ontleend aan BMP en Oude Tijdreeksen, zie Atlas van de Nederlandse Broedvogels, 2002).

	Afname % Groot-Brittannië 1966-1999	Ontwikkeling % Nederland 1970-2000*
Goudvink	-38	0
Zanglijster	-48	-20
Fitis	-54	-10
Heggenmus	-58	0
Houtsnip	-62	0
Glanskop	-69	+800
Matkop	-74	-40
Boompieper	-75	0
Kleine Barmsijs	-77	-90
Braamsluiper	-79	-40
Kleine Bonte Specht	-81	+800
Grauwe Vliegenvanger	-84	-50

* Kleine Barmsijs en Grauwe Vliegenvanger 1984-2000

Kuifmees benutten dit als voedselbron of nestplaats. De hoeveelheid dood en rottend hout is niet afgenomen, wel misschien de specifieke samenstelling ervan.

(d) Interacties met andere soorten

Predatie vormt de belangrijkste oorzaak voor het mislukken van broedsels en kan soms leiden tot afnemende broedpopulaties. De zich in Groot-Brittannië uitbreidende Grijze Eekhoorn (ingevoerd uit Noord-Amerika), een geduchte nestpredator, speelt in Nederland geen rol. De toename van sommige kraaiachtigen (vooral buiten bossen) kan gevolgen hebben gehad voor soorten van bosranden. In hoeverre ook concurrentie tussen soorten meespeelt, is onzeker. Door overlap in voedsel- of nestplaatskeuze zou de toename van de ene bosvogel verdringing van de ander kunnen betekenen. Het is in dit verband verleidelijk te denken aan Matkop (afname) versus Pimpelmees en Koolmees (toename). Pas gemaakte nestholten van Schotse Matkoppen bleken te worden ingepikt door Pimpelmezen.

Vergelijking met BMP

Dat de aantalsontwikkeling van een broedvogelsoort niet overal parallel hoeft te lopen, is genoegzaam bekend. Dit is zelfs binnen het kleine Nederland het geval en komt ook naar voren bij vergelijking met Groot-Brittannië. De verschillen tussen beide landen zijn echter vaak bijzonder groot, soms zelfs tegengesteld. Verschillen in landschap-

pelijke samenstelling en ontwikkeling zullen daarbij meespelen, net als verschillen tussen vogelpopulaties wat betreft overwinteringsgebied of trekstrategie.

De Britse resultaten pakken in het algemeen negatiever uit dan de Nederlandse. De helft van de sterk in aantal teruglopende soorten doet het in eigen land eveneens niet goed, maar dan gewoonlijk minder dramatisch (tabel 1). Voorbeelden zijn Zanglijster, Fitis, Matkop, Braamsluiper en Grauwe Vliegenvanger. Alleen de Kleine Barmsijs doet het bij ons (nog) slechter dan in het Verenigd Koninkrijk. Goudvink, Heggenmus, Houtsnip en Boompieper zijn in Nederland stabiel of fluctuerend terwijl ze bij de Britten fors afnemen. Bij de Glanskop en Kleine Bonte Specht is ontegenzeggelijk sprake van een tegenovergestelde ontwikkeling. Beide soorten bewonen oudere loofbossen (ook wel bosjes in agrarisch gebied) met enig dood hout. In ons land gaat het vaak om voormalig hakhout dat de afgelopen decennia kon uitgroeien, terwijl de recente bosaangroei in Groot-Brittannië voornamelijk naaldbos betreft. Misschien schuilt hierin wel een verklaring voor de verschillen tussen beide landen, en loopt de ontwikkeling in de Nederlandse loofbossen 'achter' bij die in Groot-Brittannië. In dit verband is het pikant dat de Kleine Bonte Specht ook lokaal in Nederland afneemt, zoals in de reeds lang bezette kleine loofbossen van Zuid-Limburg. Ook bij nog niet genoemde bosvogelsoorten bestaan er overeenkomsten en verschillen.

Wordt lid: ledenraadslid!

Zoals bekend is de Ledenraad het belangrijkste beslissingsorgaan van de vereniging SOVON. Hierin zitten vertegenwoordigers van jullie, de leden, in welke uithoek van ons land je ook zit. Namens jullie bepalen de ledenraadsleden de koers van SOVON.

Nu dreigen er gaten te vallen in de vertegenwoordiging van met name Friesland en het Waddengebied. Dat kan en mag niet. Dus, steek de koppen bij elkaar en vaardig iemand af naar dit centrum van de macht.

Kortom: stel je kandidaat!

Neem contact op met
Carolyn.vermanen@sovon.nl.

Grote Bonte Specht, Pimpelmees, Koolmees, Boomlever en Vink nemen in beide landen toe, terwijl Spreeuw en Grote Lijster afnemen. Verschillen zijn er bij Houtduif (toename in Groot-Brittannië, afname in Nederland), Gekraagde Roodstaart en Tuinfluiter (recente toename in Groot-Brittannië, recente afname in Nederland).

Slot

De intrigerende verschillen in ontwikkeling van bosvogels in Groot-Brittannië en Nederland schreeuwen om nader onderzoek. Dat het door de Britten geschetste beeld negatiever is dan dat voor de Nederlandse bossen, mag geen reden tot zelfgenoegzaamheid zijn. De voor Groot-Brittannië genoemde factoren zijn immers (deels) ook in eigen land werkzaam, en ook bij ons zijn er bosvogels die fors in aantal teruglopen. Verder heeft het korte verleden van het BMP bewezen dat een omslag zich plotseling kan voltrekken. Veel onopgeloste raadsels dus, die aanhoudende monitoring in bossen, liefst in combinatie met diepgaand onderzoek, noodzakelijk maken.

Het BMP is onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring, dat financieel mogelijk wordt gemaakt door LNV en wordt uigevoerd in samenwerking met het CBS.

Arend van Dijk

10

Soyon-Nieuws jaargang 17 (2004) nr 4

Waddenbroedvogels: wel en wee 2004

Aalscholvers. Foto: Hans Hut

Sinds in 1991 het Waddenbroedvogel-monitoringprogramma van start ging kunnen we van veel broedvogels aangeven hoe ze het doen in dat gebied. Daarover wordt uitvoerig verhaald in de jaarlijkse broedvogelsrapporten. Hieronder volgt een kort overzicht van het wel en wee in 2004, zoals aan het licht gebracht door de vele tientallen veldmedewerkers van terreinbeherende instanties, vogelwerkgroepen en individuele tellers. Het broedvogelmeetnet Waddenzee is onderdeel van een internationaal monitoringprogramma (TMAP) en maakt deel uit van het Netwerk Ecologische Monitoring. Dit project wordt uitgevoerd in samenwerking met het CBS en financieel mogelijk gemaakt door het EC-LNV.

Stormen, Strandplevieren en sterns

Al voor het derde achtereenvolgende jaar zijn er tijdens het broedseizoen fikse stormen over de Wadden getrokken, die het water plaatselijk hoog opstuwden. Soorten die op laaggelegen kwelders, stranden en zandplaten nestelen, konden daardoor weinig jongen grootbrengen. Enkele daarvan, zoals Strandplevier en Dwergstern hebben het toch al niet gemakkelijk, omdat ze vaak op plekken broeden waar ook de mens van alles wil. Met zo'n 30 resp. 150 paren blijven de aantallen van beide soorten de laatste jaren tamelijk constant, maar als de weerkundigen gelijk krijgen en ons klimaat inderdaad stormachtiger wordt, hebben deze vogels er weer een probleem bij. In elk geval wordt nu geprobeerd de bestaande broedplaatsen te beschermen door ze af te zetten, zodat de broedparen niet door mensen worden verontrust. Op Texel heeft echter een huiskat 's nachts een aantal broedende Dwersterns van het nest geplukt....Ook voor sterns die geen last van het hoge water hadden, was het broedseizoen niet echt succesvol. Op Griend stierven veel opgroeiende jongen binnen de kolonie Visdieven, Grote en Noordse Sterns. Kennelijk was er te weinig jonge haring en zandspiering dit jaar. Dat was niet alleen zo in het Nederlandse Waddengebied maar werd ook gemeld in de buurt van Wilhelmshaven in Duitsland. Hoewel de Grote Sterns op Griend weinig jongen grootbrachten, ging het wel weer om forse aantallen broedparen, meer dan 11.000. Daarnaast vestigden zich op Texel en Terschelling enkele honderden waarschijnlijk nog jonge dieren laat in het seizoen. Op Terschelling spoelde alles weg, maar de 98 Texelse paren hadden een binnendijkse plek uitgekozen. Toch ging het ook hier mis. Tijdens storm en regen in juni werden de nesten in de steek gelaten. Eigenlijk mislukt het altijd wanneer niet geheel adulte Grote Sterns tot broeden overgaan (ook op Griend). Een oefenronde dus.

Hongerende meeuwen, kromsnavels en Eiders

Ook de meeuwen hadden dit jaar weer honger. Uit onderzoek op Schiermonnikoog blijkt dat daar maar heel weinig jonge Zilvermeeuwen en Kleine Mantelmeeuwen groot worden. Stormmeeuwen produceren al een paar jaar bijna geen jongen meer op de eilanden. Veel eieren en jongen worden opgegeten door hongerende grote meeuwen, maar op bijvoorbeeld Texel ook door Haviken, verwilderde katten en fretten. Hadden we het idee dat de door vossenpredatie van de Fries-Groningse kusten verdreven Kokmeeuwen zich verplaatsen naar de eilanden, dit jaar werd ook op Schiermonnikoog een flinke terugval gemeld, van 5000 paren in 2003 naar 3500 nu. De afname in Noord-Friesland zet eveneens door. Waar eens 11.000 paar broedden, zijn het er nu minder dan 300!

Moelijk hebben het ook Blauwe Kiekendief en Velduil. Begin jaren negentig waren ze nog met 110 resp. ruim 40 paren vertegenwoordigd. In 2004 blijft de teller staan op 58 resp. 19 (en in lang niet alle territoria is ook daadwerkelijk gebroed!). De Blauwe Kiekendieven bleven beperkt tot de eilanden, de Velduilen werden ook vastgesteld in Noord-Friesland buitendijks (1) en de Eemshaven (2). Op Texel, Terschelling en Ameland is dit jaar gekeken naar broedsucces in relatie tot voedselkeuze. Op ons grootste Waddeneiland zijn de aantallen min of meer constant, op Terschelling broeden er ieder jaar minder, terwijl de aantallen op Ameland na een dramatisch terugval op laag niveau gestabiliseerd lijken. Veel eieren van Blauwe Kiekendieven bleken niet uit te komen (tot 30%) en het aantal jongen in geslaagde legfels was matig (2,3). Op Texel was de muizenstand laag, vergeleken met vorig jaar. Het is nog te vroeg om conclusies te trekken, maar het zou kunnen dat de sterke afname van grotere prooien (beide exoten in feite) als Konijnen (ziekten) en Fazanten (uitzetten voerverbod) mede een rol spelen. We

houden u op de hoogte!

Hoe verging het die typische Waddensoort die volop in de belangstelling staat met betrekking tot de schelpdiervisserij, de Eider? In het oostelijk Waddengebied nestelden er op Schiermonnikoog wat minder en op beide Rottums ongeveer evenveel als in 2003, maar er werden maar kleine aantallen opgroeiende jongen gezien. Op Vlieland halveerde het aantal broedende wijfjes zo ongeveer tot 1100, maar leek de jongenproductie niet slecht. Er werden er zo'n 960 gezien. Op Texel, waar het om veel lagere aantallen broedvogels gaat, werden meer dan 100 kleine Eidertjes geteld.

Positieve berichten

Zijn er positieve berichten uit het Waddengebied? Jawel, te beginnen met de Lepelaar. Daar gaat het behoorlijk goed mee, hoewel hier en daar nesten door hoog water verloren gingen. Op Texel werden meer dan 300 paren geteld, met een bijzondere kolonie in duinplas De Geul. Deze vestigde zich op zo'n 100 m van een uitkijpost, vanwaar een deel van de kolonie fantastisch te bekijken was zonder de vogels te storen. Een deel van de 212 paren aldaar blijkt afkomstig uit het Zwanenwater in de duinen bij Callantsoog, vogels die hun foerageergebieden in de kop van Noord-Holland trouw zijn gebleven. Op het zuidpuntje van het eiland was het daarom in april en mei één stroom van naar het vasteland vliegende en terugkomende Lepelaars, een prachtig schouwspel! Er zijn links en rechts ook aardig wat jongen groot gekomen, zoals op Rottumeroog (2 per nest), Schiermonnikoog (1,8 ondanks c. 25 weggespoelde nesten) en op De Schorren (kwelder) op Texel (1,5).

Een andere kleine visjes- en garnaleneter, de Kleine Zilverreiger, neemt eveneens toe. Waren het tot nu toe meestal geïsoleerde broedgevallen, op de Oosterkwelder van Schiermonnikoog werd dit jaar een compac-

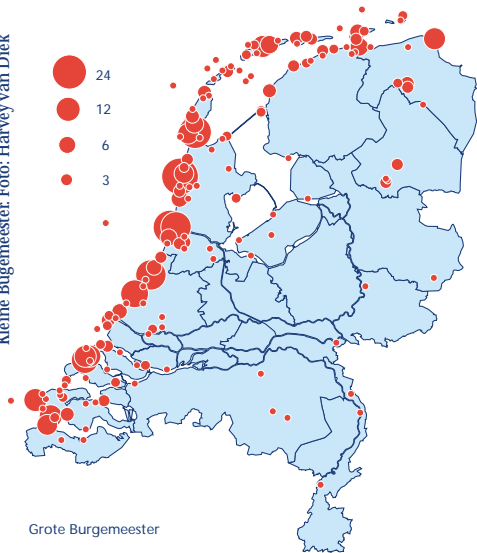
(vervolg op pagina 19)

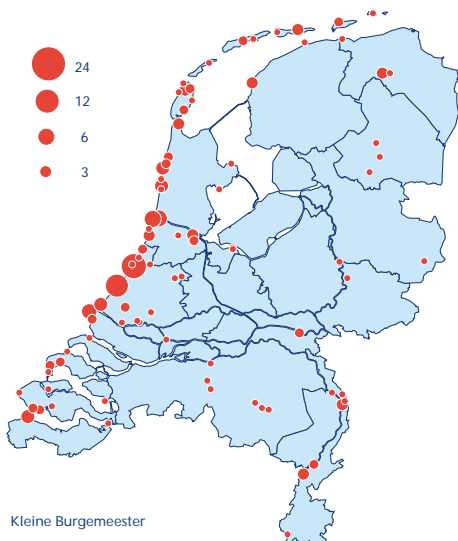
De gekozen Grote of Kleine Burgemeester: too close to call

Bij het bekijken van een groep meeuwen langs de kust, in een vissershaven, op een slaapplek of vuilnisbelt in het binnenland, zal elk vogelaarshart wat snellen gaan kloppen, als er een meeuw met lichte vleugelpunten tussen staat. Het effen geelbruine kleed van onvolwassen vogels en de lichte mantel van de adulten maken de verdere determinatie van een burgemeester niet al te lastig (een enkele leucistische Zilvermeeuw daargelaten). En als je er geen tegenkomt, is er in de wintermaanden altijd wel ergens in het land een overwinterende vogel te vinden, vaak jaren achtereen op dezelfde plek.

Kleine Burgemeester: Foto: Harvey van Diek

Grote Burgemeester

Kleine Burgemeester

Figuur 1. Verspreiding van Grote- en Kleine Burgemeester. Per atlasblok zijn de maand-maxima opgeteld.

Sinds het begin van het Bijzondere Soorten Project niet-broedvogels (BSP) in 1989 maakt de Grote Burgemeester hiervan deel uit, terwijl de Kleine Burgemeester vanaf januari 1998 meedoet. Tot die tijd werden waarnemingen van de laatste soort beoordeeld door de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (CDNA). In het BSP-bestand zitten nu 876 records (753 exemplaren ter plaatse en 157 langsvliegend) van Grote Burgemeesters en 36 (plus 16 van de periode tot 1998; totaal 46 ter plaatse, 6 langsvliegend) van Kleine Burgemeesters. Het aantal van 186 waarnemingen van Grote Burgemeesters in dezelfde periode (vanaf 1998) geeft een aardige indicatie van het verschil in talrijkheid. Om beide soorten over een langere periode met elkaar te kunnen vergelijken, zijn ook de waarnemingen vanaf 1989 uit Dutch Birding en het Atlasbestand voor Winter- en Trekvogels (periode 1978-1983) aan het werkbestand toegevoegd.

Broedgebied

Beide soorten broeden langs de kust van Groenland en Noordoost-Canada. Het verspreidingsgebied van Grote Burgemeesters is echter veel ruimer en bestrijkt ook de noordkusten van Canada, Alaska en Rusland. De dichtstbijzijnde broedgebieden liggen op Spitsbergen en IJsland. Ringgegevens zijn schaars en omdat er in Nederland nooit een geringde vogel is gevonden, is de herkomst van beide soorten onbekend. Uit ringonderzoek langs de westkust van Groenland is gebleken dat beide soorten hier voornamelijk standvogel zijn; slechts twee van de 557 terugmeldingen van Kleine Burgemeesters komen uit Groot-Brittannië. De populaties van beide soorten in Oost-Groenland hebben meer trekneiging (beide soorten overwinteren algemeen op IJsland) en Kleine Burgemeesters in Nederland zullen waarschijnlijk vooral daarvandaan komen. Van Grote Burgemeesters uit het Europese arctische gebied is bekend dat ze in zuidwestelijke richting wegtrekken en tot in Groot-Brittannië, IJsland en zelfs Groenland overwinteren. Grote Burgemeesters in Nederland

kunnen dus van Spitsbergen, IJsland, maar mogelijk ook van Oost-Groenland afkomstig zijn.

Verspreiding

In Nederland worden beide soorten vooral langs de Noordzeekust, in het Waddengebied en in de Delta gezien (figuur 1). Uit deze regio's stamt 88% van de Grote Burgemeester-waarnemingen, waaronder zelfs enkele van ver op zee. Kleine Burgemeesters worden vaker uit het binnenland gemeld; 39% van de waarnemingen is verder dan 5 km van de kustgebieden gedaan. Mogelijk speelt hier mee, dat een Kleine Burgemeester in het binnenland een dusdanige bezienswaardigheid is dat deze eerder wordt doorgegeven dan langs de kust.

Verblijfsduur

Grote Burgemeesters zijn gedurende alle maanden van het jaar waargenomen (figuur 2). Op een enkele overzomeraar na, kunnen de eerste vogels al eind augustus arriveren. De aantallen stijgen tot half oktober, wanneer er ook iets meer langsvliegende vogels worden gemeld, en de stand blijft dan vrij stabiel tot de kerst, om daarna bijna te verdubbelen. Vanaf half februari zet een afname in en van half maart tot in mei worden nog lagere aantallen gemeld, welke vooral in het Waddengebied worden gezien. Op Kleine Burgemeesters moeten we langer wachten, op een enkeling na in het vroege najaar worden ze pas in december wat vaker gezien. Het aantal waarnemingen blijft tot eind april stabiel; hoewel er geregeld vogels tot in mei blijven rondhangen, ontbreken waarnemingen die wijzen op overzomeren. In figuur 3 zijn de aankomst- en vertrekdata van Grote Burgemeesters uitgezet over een reeks van jaren. Hieruit blijkt dat de vogels in het najaar eerder beginnen te arriveren en in het voorjaar later vertrekken. In beide gevallen is dit statistisch significant, wat niet geldt voor de geringe vervroeging van de mediane datum. De achtergronden voor deze intrigerende ontwikkeling zijn onbekend; in het voorjaar zou, op grond van de gemiddeld

BSP Contactpersonen

Binnen de Werkgroep Avifauna Drenthe heeft Remco Drewes de coördinatie van het BSP in District 4 (Drenthe) overgenomen van Albert Hidding. Albert, heel hartelijk dank en Remco natuurlijk welkom en veel plezier met het project. Hans Mom is jarenlang voor het BSP niet-broedvogels contactpersoon geweest in District 19 (Zuid-Holland-Zuid). Hij heeft aangegeven per 1 januari 2005 te willen stoppen. Hans, geweldig bedankt voor al je inspanningen! Goed nieuws is dat er al een opvolger is gevonden: Sander Elzerman uit Ridderkerk. Sander, leuk dat je het wilt gaan doen en veel plezier in je district. Post voor Sander en alle andere contactpersonen loopt via het SOVON-kantoor.

GEZOCHT: Voor de Veluwe (District 11) zijn we op zoek naar iemand die ingestuurde waarnemingen kan controleren en het regionale aanspreekpunt van het project wil zijn. Neem contact op met Arjan Boele (arjan.boele@sovon.nl, 024-6848111).

milder wordende winters, eerder een vroegd vertrek verwacht worden.

Plaatstrouw

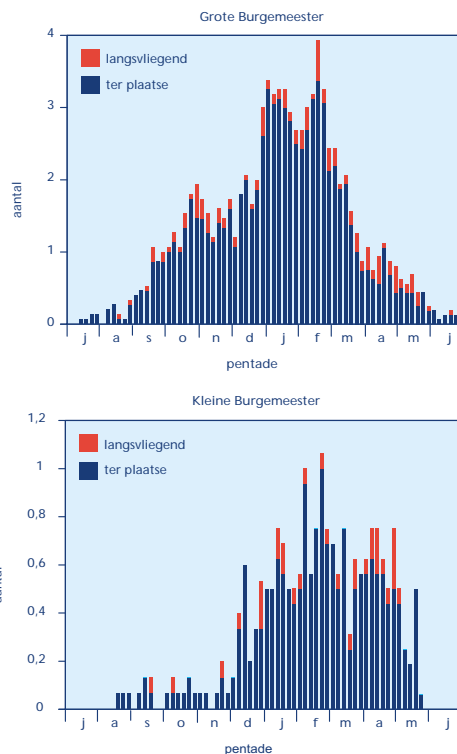
Uit kleuring-gegevens is gebleken dat veel meeuwen opmerkelijk plaatstrouw zijn aan hun overwinteringsplek. Van zeldzame meeuwen kun je er ook redelijk zeker van zijn dat een jaren achtereen terugkerende vogel hetzelfde exemplaar betreft. Een voorbeeld is de Ringsnavelmeeuw in Goes die voor het achtste achtereenvolgende seizoen het veldje van Tractorhandel Weststrate heeft opgezocht. Een zelfde beroemdheid was de Grote Burgemeester van de Brouwersdam die (naar verluidt) 13 seizoenen lang op de Kabbelaarsbank te vinden was. In zijn voorlaatste seizoen is het stokje overgenomen door een vogel in Den Helder, die dit najaar alweer zijn tiende seizoen is ingegaan. (tabel 1) Deze aankomst- en vertekdata kunnen vergeleken worden met de berekeningen uit figuur 3 en zijn weergegeven in figuur 4. Hieruit blijkt dat de aankomstdatum van de oudgedienden aardig opgaat met die van de hele groep. Dit in tegenstelling tot het voorjaar, wanneer de vertrekdatum meer een individueel gegeven lijkt te zijn, en deze twee adulte vogels toch meestal voor half maart vertrokken zijn.

Leeftijdsopbouw

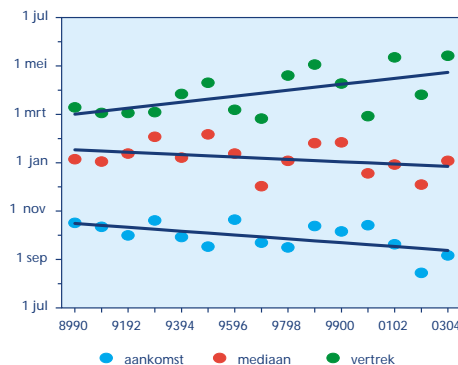
In het BSP worden tot nu toe geen gegevens over leeftijden verzameld, maar aan Dutch Birding worden deze vaak wel doorgegeven. Dit levert, zoals uit figuur 5 blijkt, aardige resultaten op. Gelukkig wordt het binnenkort mogelijk om BSP-waarnemingen via

Tabel 1. Aankomst en vertrek van Grote Burgemeesters op twee vaste overwinteringsplaatsen (vermoedelijk zelfde individu).

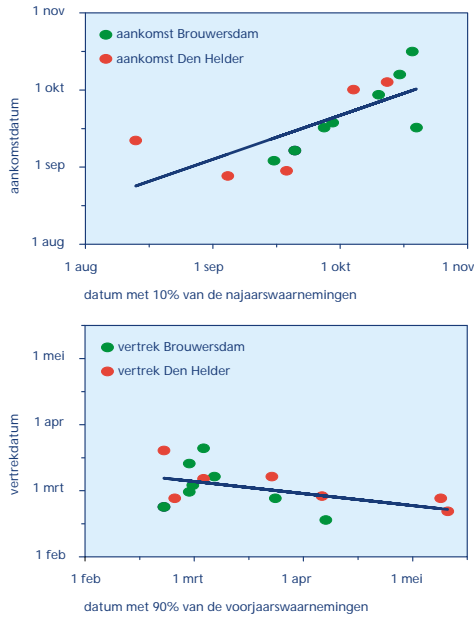
Seizoen	Brouwersdam		Den Helder		
	Eerste	Laatste	Eerste	Laatste	
84/85	?	?	95/96	6 jan	9 mrt
85/86	?	8 feb	96/97	3 nov	22 mrt
86/87	?	22 feb	97/98	?	?
87/88	5 nov	?	98/99	?	?
88/89	7 okt	15 mrt	99/00	1 okt	29 feb
89/90	7 sep	10 mrt	00/01	4 okt	28 feb
90/91	29 sep	3 mrt	01/02	30 aug	28 feb
91/92	18 sep	16 mrt	02/03	11 sep	10 mrt
92/93	16 okt	6 mrt	03/04	28 aug	22 feb
93/94	16 sep	28 feb	04/05	30 aug	
94/95	3 sep	18 feb			
95/96	16 sep	17 mrt			
96/97	7 sep	24 feb			

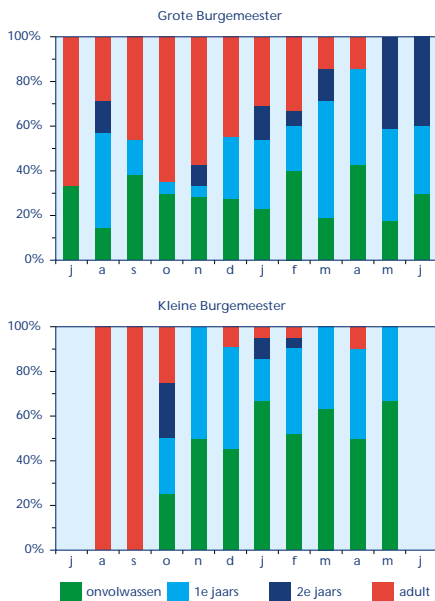
Figuur 2. Seizoensverloop van Grote en Kleine Burgemeester per vijfdaagse periode. (gemiddeld aantal in de BSP-periode)

Figuur 3. Aankomst, mediaan en vertrek van waargenomen Grote Burgemeesters. Aankomst is de dag waarop 10% van de najaarswaarnemingen is gedaan; vertrek de dag dat 90% van de voorjaarswaarnemingen wordt overschreden. De mediaan is de datum waarop 50% van de waarnemingen is verricht.

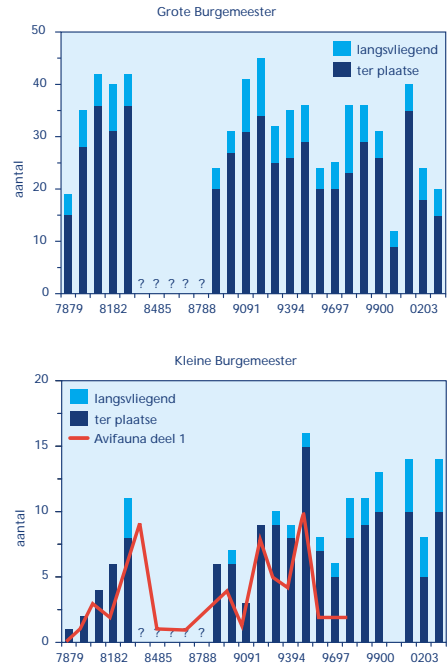

Figuur 4. Aankomst en vertrekdatum van twee 'vaste' wintergasten: de Grote Burgemeesters van de Brouwersdam en Den Helder.

Figuur 5. Leeftijdverdeling van Grote en Kleine Burgemeesters. (uit waarnemingenrubriek Dutch Birding)

Figuur 6. Aantal waargenomen Grote en Kleine Burgemeesters vanaf 1978/79. Gegevens zijn afkomstig van het Atlasproject voor Winter- en Trekvogels (SOVON), de CDNA, Dutch Birding en het BSP. De rode lijn bij Kleine Burgemeester geeft het aantal (aanvaarde) waarnemingen aan (zie Van den Berg & Bosman, Avifauna deel 1).

internet door te geven, waarbij ook de leeftijd ingevoerd kan worden. Van de Grote Burgemeester meldingen gaat het in 35% van de gevallen om adulte vogels, welke vooral in het najaar aanwezig zijn. In het voorjaar zijn het onvolwassen vogels die langer blijven hangen. Opvallend is het hoge aandeel adulte vogels in de nazomer, zowel van Grote als Kleine Burgemeester. Aangezien de broedkolonies voornamelijk in september en oktober worden verlaten, zou dit, evenals het in augustus arriveren van de adulte vogel in Den Helder, kunnen duiden op een slecht broedresultaat. Maar sommige vogels hebben blijkbaar meer haast dan andere, want eind augustus arriveren er zelfs al eerstejaars vogels. Bij Kleine Burgemeester gaat het meestal om eerstejaars vogels, het aantal tweedejaars is gering en bij beide burgemeesters vergelijkbaar.

Trend en aantal

Over de trend van de Grote Burgemeester kunnen we kort zijn: er lijkt in de loop der jaren geen grote verandering te zijn opgetreden (figuur 6). Het aantal individuen ligt, als de vrij grove berekeningswijze van het maximum aantal per atlasblok en per seizoen

wordt gevolgd, elke winter rond de 30. Hier kunnen dubbelstellingen inzitten wanneer een exemplaar een blokje opschuift, maar er zullen ongetwijfeld ook vogels gemist worden. De Kleine Burgemeester lijkt de laatste jaren te zijn toegenomen, maar vermoedelijk komt dit omdat de soort nu onder het juk van een eventuele beoordeling door het CDNA is uitgekropen, en daarom makkelijker wordt doorgegeven. Het aantal vogels dat ons land bezoekt, ligt daarmee op ongeveer 10. Opvallend is het seizoen 2000/2001 toen er nauwelijks burgemeesters zijn waargenomen, wat hopelijk geen teken voor de toekomst is.

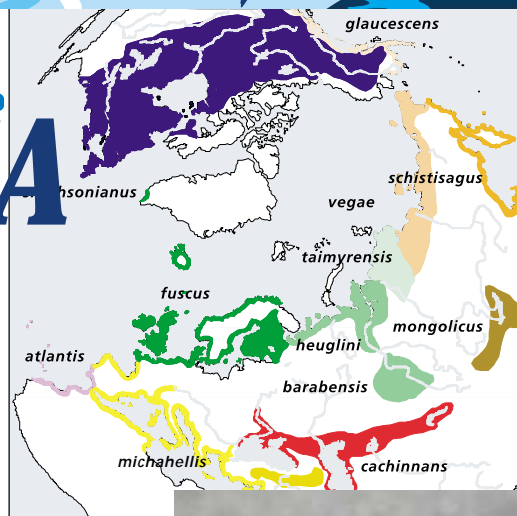
Erik van Winden

14

Sovon-Nieuws jaargang 177 (2004) nr 4

SPECIFIEK... DNA

Fotos: P&A de Knijff

Ik was gewoon telgek. Deed broedvogel-inventarisaties en wintervogeltellingen rondom Alphen. Toen SOVON met de eerste PTT-tests begon, was ik erbij. Overal in Zuid-Holland bleken Grote Gele Kwikstaarten te overwinteren, vaak heel anoniem en stil bij boerderijen met een rommelig erf. Ik loop nog vaak min of meer dezelfde route en ze zitten er nog steeds. Langzamerhand ben ik er mee opgehouden. Je weet het wel zo'n beetje. Negentig procent kun je vanuit je leunstoel voorspellen, voor de resterende tien moet je hard werken. Ik vond vooral dat de resultaten van al die tellingen uitermate bedroevend naar de tellers gecommuniceerd werden. Dat was ook de periode dat alle tellingen van Staatsbosbeheer zeer beperkt en elitair werden uitgewerkt. En slecht gepubliceerd. SOVON was in de beginjaren ook niet de beste in het uitwerken. En dus vroeg ik me af: 'Waarom doe ik dit nou'.

Telmoe?

Ook doordat het een periode was dat er bedroevend weinig rendement was te behalen met al dat telwerk. En met de huidige politieke samenstelling weet je zeker dat het allemaal geen moer uithaalt. Het zal hier en daar leiden tot een incidenteel succes, het tegenhouden van een nieuwbouwwijkje, maar op de lange termijn is het erg slecht voor je maag, erg slecht voor je hart. Je moet ook reëel zijn.

Je was vroeger altijd met je broer, Arie.

Ik ben veel eerder begonnen dan hij. Arie kwam erbij toen hij ging fotograferen. Hij is jammer genoeg eerder dit jaar overleden. Tussen 1968 en 1980 telde ik altijd in Alphen aan den Rijn en ging in het najaar naar de duinen bij Katwijk. De oudervetse leerschool, alle geluidjes leren van

SOVON-teller van het eerste uur, forensisch DNA-deskundige bij menig rechtszaak, en binnenkort hoogleraar populatie- en evolutie-genetica: Peter de Knijff (48).

Over Dutch Birding, DNA, de CSNA, en over de Maasvlakte als meeuwenspeeltuin.

doorgewinterde trektellers. Dat heeft zich zeker in de beginperiode van Dutch Birding terugbetaald. De oude hap zat heel goed in de geluiden, en die jonge vlotte jongens herkenden ze niet. Het is de vraag of dat intussen veel beter is. Ik kan nog steeds erg kicken op een zeldzame soort, maar vooral op het zelf vinden.

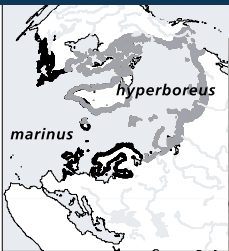
Wat deed je voor Dutch Birding?

Vlak na het tweede jaar ben ik in het bestuur terechtgekomen. Mijn eerste activiteit was het organiseren van de Dutch Birding-weeken. Op Terschelling, omdat je daar Bruine Boszangers, Dwerggorzen en Bosgorzen kon zien. Dat heb ik bijna tien jaar gedaan, ook nog op Texel. Het was ruig, met als enige doel: wat ze op de Scillies en op Fair Isle zien, dat moet hier ook kunnen.

In de rechtszaal ben je bekend als forensisch DNA-deskundige voor Justitie. Opmerkelijke combinatie, misdaad en vogels. Wat doet dit forensisch laboratorium voor DNA-onderzoek eigenlijk precies, hier in het Sylviuslaboratorium?

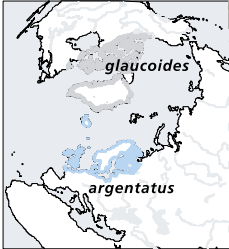
We zijn het contra-expertise laboratorium. Bij ons kunnen mensen terecht die in het kader van strafrechtelijk onderzoek geconfronteerd worden met DNA-onderzoek. Dus ze zijn verdacht van een misdrijf. Het Nederlands Forensisch Instituut doet het primaire DNA-onderzoek. De mensen die materiaal hebben afgestaan, kunnen bij ons terecht voor contra-expertise. Zo kwam Justitie tien jaar geleden in Leiden terecht en is mij gevraagd om leiding te geven aan dit laboratorium. Omdat de interpretatie van DNA-bewijs veel te maken heeft met het begrijpen van genetische verschillen tussen bevolkingsgroepen, heeft dat er toe geleid dat wij sinds die periode veel aandacht beste-

Pacifische mantelmeeuw

Guus van Duin, zelf enthousiast vogelaar, is journalist bij Trouw en al enkele jaren freelance medewerker aan SOVON-Nieuws.

den aan populatie- en evolutionaire genetica. Als je beter begrijpt hoe de genetisch diverse mens ontstaan is, heb je daarmee analysemodellen die je ook op niet-menselijke diergroepen kunt loslaten, en andersom.

heeft het mitochondriale DNA van een Zilvermeeuw. Dat hebben we onderzocht, tot groot chagrijn van de mensen in *Umuïden* misschien. Mogelijk is het al een tweede- of derdegeneratie-product. Qua uiterlijk ziet ie er perfect uit, maar er zitten smetten in het mtDNA.

plaatje waarvan maar 1 van de 3 kleuren is ingekleurd. In RGB beeldtaal: het groen van beide ouders kennen we nog niet, evenmin als het blauw van de vader. We kennen alleen het rood van de moeder. Dat alles zijn we nu aan het ontsluiten.

En het meeuwengedeelte?

Voor dit werk heb je behoefte aan datasets die niet noodzakelijkerwijs van mensen hoeven te zijn. Ik had het ook kunnen doen met fruitvliegen. Die meeuwen dienden zich gewoon aan, daar hadden we nou eenmaal al veel DNA van in de vriezer liggen. En dankzij de mogelijkheid dat je dit soort groepen kunt vergelijken op DNA-gebied, hebben we met collega-statistici analysemodellen ontwikkeld die ons in staat stellen om ook de humane evolutie beter te begrijpen.

Meeuwen kijken was destijds niet populair

Ik ben ermee begonnen in 1982-83, samen met Norman van Swelm. Er werd zoveel bagger gepubliceerd, ook in het beroemde boek 'Gulls' van Peter Grant, dat moest beter kunnen. Mijn broer en ik besloten zoveel mogelijk meeuwen fotografisch vast te leggen. Je kon vanuit de auto heel makkelijk bij de beesten op de Maasvlakte komen en er ging een wereld voor ons open. Een speeltuin was het. We ontdekten – en Klaas Eigenhuis had dat ook al opgemerkt – dat er Geelpootmeeuwen op de Maasvlakte met Zilvermeeuwen en Kleine Mantelmeeuwen paarden. Of in ieder geval geelpotige meeuwen. We zijn beesten op het nest gaan vangen en hebben later ook bloed afgenomen voor DNA-onderzoek.

En wat bleek ...

Wij zagen twee typen Geelpootmeeuw. De een hybridiseerde bij voorkeur met Kleine Mantelmeeuw, de ander met Zilvermeeuw. In beide gevallen waren er vruchtbare jongen. De hybride-generaties van de Maasvlakte produceerden ook weer gewoon jongen als ze terugkruisten met Zilvermeeuw of Kleine Mantelmeeuw. Op het oog totaal verschillende meeuwen kregen vruchtbare nakomelingen. Heel opmerkelijk is dat we in al die jaren nog nooit een zuiver paartje Geelpootmeeuwen hebben aangetroffen op de Maasvlakte, alleen hybriden. Ook het klassieke dakgeval van *Umuïden* is geen zuivere Geelpootmeeuw. Dat beest

Tijd voor een lesje: mitochondriaal DNA

Het mitochondriale DNA, kortweg mtDNA, is een stukje DNA dat niet in de celkern zit, maar in de meeste cellen van levende wezens aanwezig is. Het wordt geïsoleerd uit de honderden mitochondriën, energiefabriekjes, die in iedere cel zitten. In ieder mitochondrium zit zo'n stukje mtDNA: een gesloten cirkeltje DNA van ongeveer 16.000 bouwstenen. Elke cel heeft maar één celkern. In die kern, de nucleus, zit het nucleaire DNA dat we op de chromosomen terugvinden. MtDNA wordt alleen in vrouwelijke lijn doorgegeven, doordat alleen eicellen mtDNA bevatten, en spermacellen vrijwel niet. Dus als een eikel bevrucht wordt, dan zie je dat het embryo alleen het mtDNA van de moeder heeft. De vader draagt wat dat betreft niets bij aan de evolutie. Daarom geeft het je de gelegenheid om in de directe vrouwelijke lijn de ontstaansgeschiedenis te reconstrueren. Het embryo heeft zijn genetische informatie voor de helft van zijn vader en voor de helft van zijn moeder. Die twee helften worden door het kind willekeurig verdeeld over de eigen eicellen of spermacellen. En dat betekent dat je in de rest van het nucleair-DNA (in de kern) bij een kruising tussen een Zilvermeeuw en een Kleine Mantelmeeuw een mix van 50 procent Zilvermeeuw en 50 procent Kleine Mantelmeeuw vindt. En de jongen die dat beest op zijn beurt weer krijgt, vertonen een willekeurige verhouding van die mix, ieder jong zijn eigen verhouding. In het mtDNA vind je alleen dat van de moeder, dat wordt zonder vermenging doorgegeven. Daarom kan je nu bijvoorbeeld een Geelpootmeeuw in *Umuïden* aantreffen met het uiterlijk van een Geelpootmeeuw, maar met het mtDNA van een Zilvermeeuw. Zij is het product van een kruising, waarbij de moeder een Zilvermeeuw was. Maar als pa iedere keer steeds meer geelpootmeeuw-kenmerken had, ziet dat jong er dus uit als een Geelpootmeeuw. Het is het klassieke terugkruisen. MtDNA stelt je in staat om voor een deel de ontstaansgeschiedenis te reconstrueren, maar het is nog steeds een

Wat is interessant aan het Zilvermeeuw-complex

In het begin van de 20ste eeuw was de Zilvermeeuw de dominante meeuw in Nederland. Kleine Mantelmeeuwen kwamen uit Scandinavië en in die eerste jaren waren er hybridisaties tussen die twee. Er was een partner-tekort en dan pak je het eerste het beste wat voor de hand ligt. Zodra er voldoende exemplaren van de eigen vorm aanwezig zijn, stopt dat, zoals na een tijdje in Meijendel. In het Belgische Zeebrugge, waar Kleine Mantelmeeuwen pas sinds kort broeden, zag je dat er in het eerste vestigingsjaar prompt kruisingen optraden. Meeuwen zijn niet al te kieskeurig als er weinig keus is. Aanvankelijk dacht men dat het hele meeuwen-complex in Noordwest-Europa en in Azië en Noord-Amerika bestaat uit vormen die nauw verwant zijn. Dat kan iedere halfblinde zien. Maar het is dermate complex qua pootkleur, snavelkleur, mantelkleur, oogkleur, dat je daar geen uniforme, makkelijk te begrijpen ontstaansgeschiedenis uit kunt reconstrueren, als je verder alleen maar bekijkt hoe die beesten ruïen en trekken. Die hele keten van meeuwen rond het Noordpoolgebied bestaat eigenlijk alleen maar uit uitzonderingen die de regel niet bevestigen. En ik zie het als een wetenschappelijke uitdaging om dat op orde te krijgen. Ik had de mogelijkheid om binnen mijn eigen laboratorium tijd aan dit probleem te besteden. Norman en ik hebben in 1985 besloten om het systematisch aan te pakken. We zijn begonnen met het verzamelen van zoveel mogelijk meeuwen rondom de Noordpool. Later zijn Dorit Liebers en Andreas Helbig daar bijgekomen. Zij waren in Duitsland met een zelfde studie bezig. We zijn geen concurrenten en gebruiken elkaars materiaal. Het analyseren van de data is mijn specialiteit.

DNA-onderzoek op zich was toch niet nieuw?

Als er destijds een DNA-reconstructie van een bepaalde soortgroep plaatsvond, zag je dat ze te weinig samples namen. Voor een studie naar eenden nam men één of twee sminten, één krakeend uit Amerika,

Kleine Mantelmeeuw

Amerikaanse Zilvermeeuw

Beringmeeuw

Moerasmeeuw

Scandinavische Zilvermeeuw

Thayers Meeuw

één wilde eend uit Nederland en een Russische Slobeend, en dat moest dan bewijzen dat de smient toch echt een heel andere geslachtsnaam moest hebben dan de krakeend en de slobeend. Volslagen lulkoek, want je kunt in één exemplaar nooit de hele genetische variatie van een populatie die van Nederland tot het noordoosten van Siberië broedt, samenvatten.

Je moet je materiaal uit het hele verspreidingsgebied halen, pas dan kan je iets zeggen over de variatie binnen één, en tussen twee soorten. Dat is een analyse-techniek die in de erfelijkheidsleer van de mens al tientallen jaren oud is. Maar daar hadden de meest gedreven biologen en DNA-taxonomen gewoon helemaal geen kennis van genomen. Ze wilden alleen maar onsterfelijk beroemd worden door artikelen te publiceren waarmee je nieuwe soorten op de lijst kunt krijgen. Dat is een dermate naïeve methode, dat je eigenlijk alles wat daar op gebaseerd is en alle beslissingen die op grond daarvan genomen zijn, in de prullenbak moet flikkeren. En dat zie je nu gelukkig ook gebeuren.

Er is een nieuwe indeling van vogels en er zijn nieuwe wetenschappelijke namen.

We beginnen de lijst niet meer met de duikers, maar met de zwanen en ganzen. Dat is algemeen geaccepteerd en een betere weerspiegeling van de ontstaansgeschiedenis van de vogels. Sibley en Monroe begonnen ermee op grond van DNA-experimenten. In het begin werd daar weinig geloof aan gehecht, omdat het zo revolutionair anders was. Maar de meeste families, geslachten en ordes van hun systeem blijven overeind, ook met de meest moderne DNA-technieken. Verder gaat het ook mij om de stabiliteit van de lijst, terwijl zij, de CSNA, de Commissie Systematiek Nederlandse Avifauna, met hun eerste publicatie in Ardea, juist heel veel instabiliteit hebben gecreëerd. Daar stonden allerlei ridicule conclusies in. Zo deden ze uitspraken over ondersoorten van de Zilvermeeuw en Kleine Mantelmeeuw, op grond van artikelen van Barth en alle rui- en biometriegergegevens van Cees Roselaar die in Cramp waren gepubliceerd. Als je die teksten goed leest, staat er juist in dat de ondersoorten argentatus en argenteus goed te onderscheiden zijn. En dan beslist de commissie, blijkbaar niet gehinderd door enige kennis van zaken, in al zijn wijsheid dat dat niet kan. Dan denk

je toch 'jongens, waar ben je mee bezig'. Nu worden veel van die beslissingen schoorvoetend teruggedraaid.

CSNA-lid George Sangster kwam toch met mooie resultaten

Van een aantal van zijn stukken kan je aantonen dat ze andere conclusies laten zien dan hij eruit trekt. Een voorbeeld is dat hij een paar spotvogelsoorten tot de karekieten wilde rekenen, op grond van een DNA-verhaal van Leisner. Maar kijk je naar alle uiterlijke kenmerken - eivorm, nestvorm, tongvlekken, etcetera - dan is het duidelijk dat ze echt bij de spotvogels horen en niets met de karekieten delen. Leisner was zich bewust van deze onzekerheden, en gaf in zijn artikel vier stambomen. In Dutch Birding werd vervolgens een maximaal bewerkte vorm afgedrukt, zodat het lijkt alsof Sangster alleen maar gelijk kan hebben. Dit is een schoolvoorbeeld van manipulatie van data. Zonder dat de oorspronkelijke artikelen daartoe aanleiding geven.

Staan ze nu weer op de lijst als spotvogels?

Als dat zo is, is het stiekem gebeurd. Ik heb nog niet in een verhaal van de CSNA gelezen dat die soorten weer terug zijn bij het spotvogelgeslacht, Hippolais. Zo niet, dan is volgens mij Nederland het enige land waarbij dat nog steeds het geval is.

Wat kan je met jouw analyses?

We kunnen kunstmatige werelden en geografische barrières in kaart brengen, waar we soorten omheen of overheen dwingen te vliegen ten koste van bepaalde sterftecijfers. Dat is iets wat je tien jaar geleden alleen maar durfde te dromen. Je kunt de wereld van de afgelopen 40.000 jaar tot een computermodel terugbrengen. Je laat gewoon een soort ontstaan en zijn gang gaan, en dan kijk je of dat overeenkomt met wat je verwacht en wat je nu waarneemt. Dat is relevant voor mensen, en ook voor meeuwen. Maar ook voor waterjuffers. Ik probeer me niet te beperken tot meeuwen en mensen. Ik beperk me wel even tot de Europese meeuwen. Ze trokken zich in één veilig gebied terug in de laatste ijstijd. Wij weten dat er ergens in het gebied van de Kaspische zee en het Aralmeer een Euraziatisch refugium is geweest. Op grond van mitochondriaal DNA-onderzoek weten we dat dat zelfs twee keer gebeurd is. Er moesten in de afgelopen 300.000 jaar massale klimaatsveranderingen hebben

plaatsgevonden waardoor de meeuw zich vanuit die locatie verspreid heeft, zich er weer in heeft teruggetrokken en opnieuw aan het uitzwermen is gegaan. Maar de meeuw die daar de tweede keer - 80 tot 100.000 jaar geleden - meer dan één meeuwenvorm moet hebben gewoond. Vanuit dat gebied is eigenlijk het hele noordelijk halfrond bezet geraakt. Maar het is niet het enige refugium geweest. Waarschijnlijk zijn er ook in Noord-Amerika altijd wel meeuwen aanwezig geweest. Het is duidelijk dat toen de moderne meeuw Noord-Amerika binnenkwam, daar al twee soorten zaten. Je ziet daar nu een groot aantal meeuwenvormen die sterk verschillen, maar ze zijn allemaal uit elkaar ontstaan. Ze zijn niet veel ouder dan 30-40.000 jaar en als ik op dit moment in het DNA kijk van Thayer's Meeuw, Kumliens Meeuw, Grote Burgemeester, de Mongoolse Meeuw uit Oost-Siberië en Larus vegae, dan zijn die genetisch vrijwel identiek. Ze hebben een heel recente ontstaansgeschiedenis die kort na de laatste ijstijd ligt, en ze zijn daarna geëxplodeerd op hun verschillende plekken. Klaarblijkelijk is dat verschil in uiterlijk een product van zeer recente evolutionaire aanpassing aan de omgeving waarin ze terecht zijn gekomen. En wellicht zijn ze vrij snel daarna gefixeerd geraakt, waardoor ze niet heel veel op elkaar lijken. Maar genetisch gezien kunnen we geen grote verschillen vaststellen. Op grond van het mtDNA zijn de verschillen zelfs te klein om de soorten een soort-specifieke status te geven. Als ik uitsluitend naar het DNA kijk, zou ik kunnen zeggen: op het noordelijk halfrond bestaan misschien maar zes grote meeuwsoorten: de Beringmeeuw, de Europese Zilvermeeuw, de Europese Kleine Mantelmeeuw, de Grote Mantelmeeuw en de twee Geelpootmeeuwen. Dan heb je het wel gehad. Natuurlijk is dit een te simpele redenering, dus vervolgonderzoek is wenselijk.

Waar ik wel blij mee ben, is dat de algemene gangbare hypothese verworpen is, die tot voor kort door vrijwel iedereen werd gehanteerd: dat de zilvermeeuwen die wij nu hier en in Engeland zien de directe nazaten zijn van de Amerikaanse Zilvermeeuw die na de laatste ijstijd via Groenland naar Europa zijn gevlogen. Die Amerikaanse Zilvermeeuw heeft in

Zilvermeeuw

Huisvuismussen. Foto: Harvey van Diek

Sovon-Nieuws jaargang 17 (2004) nr 4

het verleden nooit enige serieuze poging ondernomen om naar Europa te komen. Eerder het tegenovergestelde: de Kleine Mantelmeeuw neemt toe in Noordoost-Amerika en Groenland. Pas nu zie je dat Amerikaanse Zilvermeeuwen steeds vaker op IJsland en in Engeland worden gezien. Ik acht het niet uitgesloten dat het uiteindelijk tot een wederzijdse kolonisatie komt. Maar die evolutionaire ontstaansgeschiedenis, het sluiten van die ring vlak na de laatste ijstijd, die is dus uiteindelijk fout gebleken. De man achter die theorie, Ernst Mayr, is intussen dik 100 jaar oud en erg blij met onze bevindingen. Hij noemt het onze nu het meest waarschijnlijke model en vindt het fijn dat wij met wetenschappelijke argumenten in elk geval een deel van zijn oude theorie gemeenschappelijk onderuit kunnen halen.

Wat staat ons over 500 jaar te wachten?

Het verschil tussen de ondersoorten van de Kleine Mantelmeeuw en die van de Zilvermeeuw, die in West-Europa broeden, wordt steeds minder duidelijk. De klassieke graellsii-Kleine Mantelmeeuwen, die zullen van zijn verspreidingsgebied, die zullen we alleen nog in Noordwest-Schotland of op IJsland tegenkomen, omdat de vermenging met intermedius in Nederland al vrijwel volledig is. Op de Maasvlakte zie je nog maar een paar procent van die heel lichte graellsii-Kleine Mantelmeeuwen. Je ziet dat die populaties zich uitmiddelen. Je ziet ook de verschuiving bij de Zilvermeeuw. Waar de noordelijke vorm argentatus - die hier overigens nooit broedde - vroeger als overwinteraar heel algemeen was langs de kust, is ie nu vrijwel verdwenen. Het zou kunnen zijn dat argentatus het hier op een gegeven ogenblik ook moet opgeven, doordat onze broedvogel, argenteus, zo succesvol is. Verder denk ik dat er hier meer Geelpootmeeuwen zullen komen. En wie weet worden ook de Dunbekmeeuw en Audouinsmeeuw hier heel normale soorten, net als de Zwartkopmeeuw intussen. Waarschijnlijk gaan de Amerikaanse Zilvermeeuw en de Kleine Mantelmeeuw ieder hun eigen kant op. En de Ringsnavelmeeuw zal in Europa gaan broeden. Ik kan me eigenlijk niet voorstellen dat hij dat al niet doet.

Guus van Duin

SOVON en stadsvogels: wie wil tellen in de stad?

Allereerst een bijzonder woord van dank aan diegenen die reeds nu in de bebouwde kommen lopen te tellen en te turven. Dank zij hen is onze kennis van (broed)vogels in het urbane milieu al redelijk op peil, maar er is duidelijk behoefte aan méér. Dat geldt niet alleen voor SOVON, maar ook voor stadsecologen en stedenbouwkundigen. Daarom zoekt SOVON naar een uitbreiding van de (broedvogel)monitoring in steden. Vooraleer echter tot een besluit te komen, wordt in een voorstudie verkend wat wenselijk en haalbaar zou zijn. De BMP-Stad methode is ook niet per definitie de enig denkbare manier van tellen. Als geboren Brusselse heb ik stadsnatuur altijd wel gewaardeerd en daarom heb ik de uitdaging van die voorstudie op me genomen.

Door een gestructureerde monitoring van broedvogels en slaapplekken in steden mikken we op:

- stimuleren van dataverzameling en -gebruik ten behoeve van stedelijk groenbeleid;
- kennisvermeerdering voor SOVON: processen in urbaan gebied beter kunnen begrijpen;
- draagvlakvergroting/werving van nieuwe waarnemers: het beter benutten van het potentieel voor systematische vogeltellingen onder geïnteresseerden in stads- en dorpsnatuur.

Bij het laatste doel komt het vergroten van leefgenot letterlijk om de hoek kijken. Samen met Vogelbescherming Nederland (en in het voetspoor van Alterra!) beseffen we dat de meeste mensen in steden wonen en dat iedereen, jong en oud, van welke afkomst ook, al van stadsnatuur kan/wil genieten bij het dichttrekken van de voordeur. Kent u de nieuwste trend? PIMBY: please in my backyard!

De voorstudie (eind december gereed) moet de volgende elementen in kaart brengen:

- de huidige meetinspanningen, meetdoelen en methodieken (er wordt méér geteld dan wat nu bij SOVON binnenkomt);
 - de wensen van (potentiële) gebruikers (steden, gemeenten, beleidsmakers in de stedelijke ontwikkeling);
 - de interesse bij (potentiële) vrijwilligers (vogel- en natuurwerkgroepen, jongeren, al of niet in school- of verenigingsverband, buurtverenigingen, senioren, etc.).
- Hoe de resultaten ook uitpakken, groen licht of niet: we houden u in elk geval op de hoogte. Wie nu al prangende vragen heeft of spannende ideeën, kan terecht bij:

Gert Baeyens (gert.baeyens@sovon.nl)

Stichting Wólka

Postbus 483
6700 AL Wageningen
Tel: 0317-415205
Fax: 0317-415430
E-mail: info@wolka.org
Web: www.wolka.org

Vogelreizen in Polen

Groepsreizen (voorjaar 2005, 10-daags)

- Biebrzamoerassen en Białowieża € 650,- all in (Vertrek: 22-04, 29-04, 06-05, 13-05, 20-05)

- NIEUW: Lubelskie, nationale parken € 720,- all in (Vertrek: 06-05)

- NIEUW: Bieszczady, Spechten en Uilen € 740,- all in (Vertrek: 15-04)

Individueel

Veel mogelijkheden voor vogelaars, wandelaars, fietsers, kanovaarders, ouders en kinderen

U overnacht bij gastvrije boeren, één van de manieren waarop stichting Wólka de kleinschalige landbouw in Polen ondersteunt.

Nationale tuinvogeltelling winter 2003/04

Vogels tellen vanuit eigen huis en tuin

De afgelopen winter hield SOVON in samenwerking met de KNNV Vereniging voor veldbiologie de eerste nationale wintertelling van tuinvogels. Iedereen met een tuin (of park in de buurt) kon meedoen. Het onderzoek bestond uit twee onderdelen, een SOVON-telling van 15 december tot en met 1 januari en een KNNV-telling tussen 2 januari en 1 maart 2004. Bij de SOVON-telling werd gevraagd om gedurende exact vijf minuten alle tuinvogels te tellen (incl. overvliegende vogels). Men kon elke dag vijf minuten tellen, maar een eenmalige telling van vijf minuten voldeed ook. Bij de KNNV-telling mocht alles worden opgeschreven wat gedurende de dag werd waargenomen, en was men dus niet gebonden aan een vijf-minutenperiode. De waarnemingen konden worden doorgegeven op een speciale website. Medewerkers zonder internet ontvingen op aanvraag een papieren telformulier. De verwerking van de duizenden meldingen duurde maanden. De SOVON-telling kwam grotendeels overeen met het Punt-Transsect-Tellingenproject (PTT); slechts enkele verschillen, o.a. één telpunt in plaats van 20). Daarom vormen de resultaten van de tuinvogeltelling een welkome aanvulling op het PTT, dat in de stad (nog) onvoldoende uit de verf komt.

Resultaten

In totaal zijn in de eerste periode (SOVON-telling) 3434 tuinen onderzocht, waarbij het aantal tellingen meer dan 20.000 bedroeg en 373.123 vogels werden genoteerd. Een van de manieren om deze cijferbrei te herleiden tot kerngetallen, is het berekenen van de trefkans. Hoe groot is de kans om een bepaalde soort te zien tijdens een vijf-minutentelling

in de tuin? Tabel 1 geeft een overzicht van de tien soorten met de hoogste trefkans.

Om de gegevens verder te bewerken, is Nederland onderverdeeld in regio's. Deze zijn samengesteld aan de hand van postcodes. Sommige regio's zijn daardoor groter geworden dan andere, maar dit maakt voor de vergelijking niet uit.

Enkele soorten belicht

Nummer 1 op de lijst van soorten die het vaakst gezien zijn, is de Koolmees. Hij werd genoteerd op bijna de helft van alle tellingen, en het ging in totaal om bijna 45.000 vogels. Koolmezen zijn graag geziene tuinvogels. Ze maken gebruik van vetbollen en pindanetjes om hun voedsel bij elkaar te peuteren. De verspreidingskaart ziet er oranjegekleurd uit (zie figuur 2). Hoe donkerder de kleur, hoe meer Koolmezen er gemiddeld in een tuin zijn gezien. De verspreiding over het land is vrij gelijkmatig, al vallen de hoge aantallen op in Drenthe.

De Merel staat wat betreft trefkans op de tweede plaats. Eigenlijk een beetje onverwacht, want zelf hadden we gedacht dat dit de gedroomde nummer één zou zijn. De Merel is immers met een miljoen broedparen onze talrijkste broedvogel, zo bleek uit de in 2002 verschenen Atlas van de Nederlandse Broedvogels. Een groot deel van 'onze' Merels is standvogel, zodat de winterpopulatie omvangrijk is. In het winterhalfjaar komen er bovendien uit noordelijke landen nog eens vele duizenden Merels bij. Vergeleken met de kaart van de Koolmees ziet de kaart van de Merel (figuur 3) er toch wat minder donkergekleurd uit. Opvallend zijn de betrekkelijk hoge aantallen op Ameland en Schiermonnikoog, gebieden

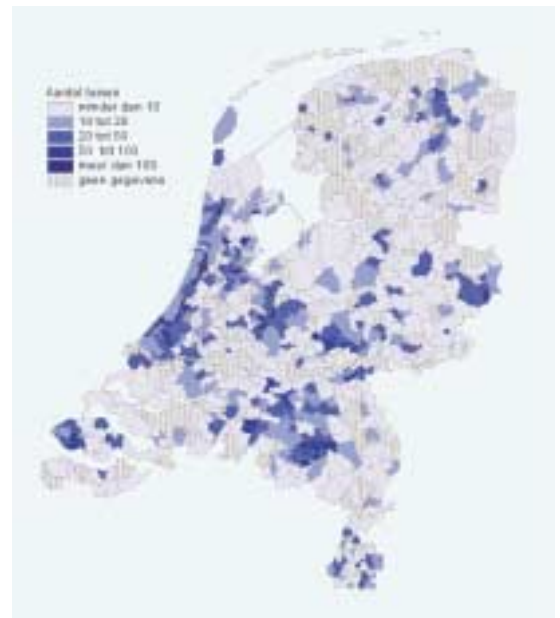

Tabel 1. Top 10 van soorten met de hoogste trefkans.

volgorde	naam	trefkans (%)
1	Koolmees	46,6
2	Merel	43,6
3	Pimpelmees	30,5
4	Huismus	30,1
5	Vink	28,3
6	Kauw	21,0
7	Turkse Tortel	21,0
8	Roodborst	18,7
9	Ekster	17,3
10	Houtduif	17,2

Tabel 2. Top 10 van soorten met de hoogste aantallen.

volgorde	naam	totaal
1	Huismus	48.050
2	Koolmees	44.498
3	Kauw	32.142
4	Merel	31.489
5	Vink	23.136
6	Pimpelmees	21.714
7	Turkse Tortel	20.934
8	Spreeuw	17.388
9	Kokmeeuw	15.145
10	Houtduif	14.063

Figuur 1. Het aantal tuinen waarin tellingen verricht zijn per regio. Hoe donkerder de kleur, des te meer tellingen zijn er uitgevoerd.

Turkse Turtel. Foto: Harvey van Diek

Aalscholvers. Foto: Hans Hut

(vervolg van pagina 10)

te kolonie van 7 nesten gevonden. Ook elders in het Waddengebied begint de kans op kolonievorming reëel te worden. In het Lauwersmeer hielden zich broedverdachte Grote Zilverreigers en Kwakken op. En om maar even bij het zoete water te blijven, de aantallen Roerdompen lijken zowel in het Lauwersmeer als op de eilanden stabiel. Tot de eerstvolgende strenge winter?

De successtory van de Aalscholver, alweer een viseter, nu van zoete én zoute milieus, houdt aan. Na de kolonies van het NAM-eilandje De Hond, Zuiderduin (Rottumeroog), de Kroon's polders op Vlieland (de grootste met 950 paar) en De Muy op Texel, vestigden zich dit jaar 60 paar op de Boschplaat op Terschelling.

Losse snippers

Op Ameland werd een nieuwe vestiging van Strandplevier en Bontbekplevier (ieder 2 paren) gevonden op het Groene Strand. Hoewel de locatie met borden werd afgezet, vond er toch verstoring plaats o.a. door strandzeilwagens... Op Ameland en van de zomerpolders van Noord-Friesland buitendijks werden betere aantallen en ook een beter broedsucces gemeld van Kieviten, Grutto's en Tureluurs. Vermeldenswaard in deze donkere tijden voor de weidevogels in Nederland.

Roodmusterterritoria, maar ook niet meer dan territoria, werden vastgesteld op Ameland en Terschelling (ieder 2), Vlieland en Texel (1). Op Vlieland heeft begin juni ook korte tijd een Graszanger gezongen. Spectaculair was het paar Slechtvalken op Rottumerplaat. Het balste en joeg andere Slechtvalken weg. Hoe lang zouden we nog moeten wachten op een broedgeval op de grond?

Dit was een greep uit het verloop van het broedseizoen 2004 op de Wadden. Hoe het bijvoorbeeld de Scholekster, Kluut, Tapuit en Baardman verging, is te zijner tijd te lezen in het uitgebreide broedvogelrapport.

waar volgens de broedvogelatlas relatief weinig Merels broeden. Zouden hier veel overwinteraars uit het noorden blijven hangen? Bedenk echter dat het maar om weinig tellingen gaat waarover het gemiddelde is berekend; bij de volgende telling maar eerst eens kijken in hoeverre het beeld bevestigd wordt.

Hoogste aantallen

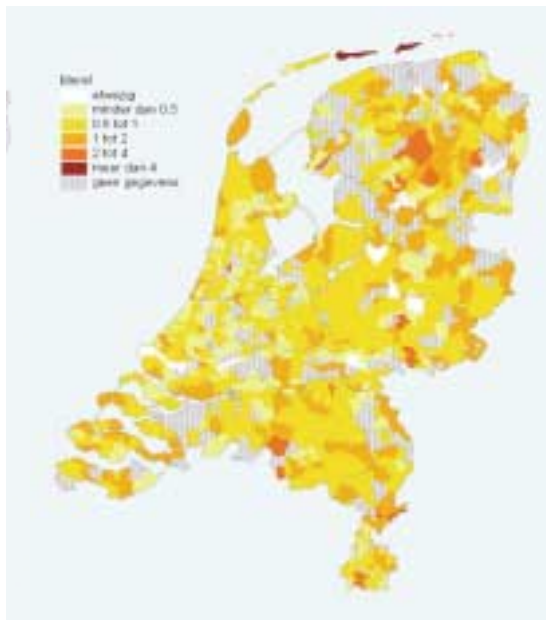
Tot nu toe is voornamelijk gesproken van trefkans. Het is echter ook aardig een Top10 samen te stellen van soorten met de hoogste aantallen. Soorten die in groepsverband leven, zoals Huismus, Kauw en Kokmeeuw, scoren dan weer hoger (tabel 2), hoewel het deels kan gaan om overvliegende - en niet in de tuin verblijvende - vogels. Grappig overigens om te zien dat de Merel opnieuw verslagen wordt door de Koolmees, en dat er meer Turkse Tortels zijn gemeld dan Spreeuwen.

Komende winter

De komende winter worden opnieuw tuinvogels geteld, en op dezelfde manier als afgelopen winter. De gekozen methode lijkt immers een goed beeld te geven van onze winterse tuinvogelbevolking, iets waarvan we nog te weinig wisten. Het startschot wordt in samenwerking met Vogelbescherming Nederland gegeven tijdens het weekend van 18 en 19 december. Uw telresultaten kunt u nu alleen via een digitaal formulier aanleveren. Kijk voor meer informatie op www.tuinvogeltelling.nl. De tuinvogeltelling is een goede gelegenheid voor iedereen om kennis te maken met het tellen van (tuin)vogels. Heeft u de smaak te pakken en wilt u meer vogels tellen dan alleen in uw tuin, dan valt te overwegen om aan het PTT-project mee te doen. Meer informatie over dit project is te verkrijgen bij de coördinator Arjan Boele (arjan.boele@sovon.nl), of op de SOVON-website (www.sovon.nl).

Figuur 2: Gemiddeld aantal Koolmezen per tuin.

Figuur 3: Gemiddeld aantal Merels per tuin.

Harvey van Diek

Lieuwe Dijkse

20

SOVON Vogelonderzoek is op zoek naar:

Districtscoördinatoren

Voor de districten Veluwe en Zeeland

De districtcoördinator, ofwel DC, benadert tellers, coördineert hun werkzaamheden, verzamelt en controleert de telresultaten van het project Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB). Het LSB richt zich op kolonievogels en zeldzame broedvogels. De DC functioneert als een belangrijke schakel tussen enerzijds het SOVON-bureau en anderzijds de tellers, leden van vogelwerkgroepen, beheerders van reservaten e.d., die broedvogelaantallen verzamelen. De DC werkt als vrijwilliger, maar wordt ondersteund door het SOVON-bureau en krijgt een onkostenvergoeding. De belangrijkste beloning is dat je als geen ander op de hoogte bent van de broedvogelontwikkelingen in jouw regio!

De DC moet iemand zijn die door contacten, kennis en ervaring goed op de hoogte is van de in het district lopende zaken en knelpunten. Hij/zij moet tellers weten te stimuleren en er zorg voor te dragen dat het telwerk goed uitgevoerd wordt en de resultaten tijdig ingeleverd worden. De belangrijkste kenmerken van een DC zijn:

- organisatorische aanleg;
- goede contactuele eigenschappen, enthousiasmerende uitstraling;
- voldoende kennis van de regionale avifauna en van inventarisatietechnieken;
- de nodige vrije tijd (gemiddeld één avond in de week).

Is je nieuwsgierigheid geprikkeld en wil je meer informatie, bel dan met Joost van Bruggen, 024-6848141 of mail naar joost.vanbruggen@sovon.nl.

VOGELBOEKEN

IVV

het **Internationale
Vogelboeken
Verzendhuis**

De specialist in
vogelboeken met
méér dan 2500 titels
op voorraad.

Raadpleeg onze
catalogus op internet:
site: www.birdbooks.nl

De Oldhorst
Zuiderzeestraatweg 415
8091 PA Wezep

tel. 0525-631139
fax 0525-633123
E-mail:

birdbooks@introweb.nl

VOGEL & NATUURREIZEN

Duitsland
Frankrijk
Spanje
Schotland
Griekenland
Letland
Polen
Slowakije
Hongarije
Slovenië
Bulgarije

Roemenië
Turkije
Marokko
Jordanië
Iran
Kazachstan
Gambia
Nepal
Costa Rica
Venezuela
Peru

Vraag de reisbrochure oar!

Eco Tourist Services 0521-383519

Reeweg 1, 8381 GA Vledder

Brochure én reisverslagen ook op:

www.ecotouristservices.nl

Themanummer *Limosa*

Begin december verschijnt een speciaal dubbeldik nummer van *Limosa* (80 pagina's), gewijd aan resultaten van Nederlands onderzoek aan trekvogels in het buitenland. Het nummer opent met een overzichtsartikel over de waarde van wereldwijd onderzoek aan vogels algemeen en wadvogels in het bijzonder (Piersma & Spaans). Daarnaast passeren de revue:

- Broedstrategie van arctische steltlopers bekeken met behulp van stabiele isotopen analyses (Klaassen)
- Kleine Strandlopers op Taimyr (Tulp et al.)
- Broedsucces van Zwartbuijkrotganzen (Ebbinge)
- Kolonievogels in de Donaudelta (Platteeuw et al.)
- Lepelaars tussen Waddenzee en Afrika (Overdijk)
- Zwarte Sterns langs de Afrikaanse kust (van der Winden)
- Boerenzwaluwen in Afrika (van den Brink et al.).

Nummer 4 is weer een regulier nummer en verschijnt naar verwachting in januari/februari. Hier o.a. bijdragen over de interactie tussen watervogels en waterstanden langs de Waal (Lensink et al.), broedende Gierzwaluwen (Keijl) en de teloorgang van de Duinpieper in Nederland (van Turnhout).

Informatie over abonnementen:

Limosa, Compagnonsweg 45-47, 8227 RH Ravenswoud.

e-mail: zwablo@tref.nl, telefoon 0516-433905

Zie ook www.nou.nu

ARAGON natuurreizen - Spanje**Vogelreizen naar:**

Doñana
Castilië
Ebro Delta
Extremadura
La Mancha
Mallorca
Ordesa
Picos de Europa
Pyreneeën
Tarifa

Vakantiehuisjes
aan de zuidrand
van de Pyreneeën
met individuele
vogel- en wandel-
excursies.

Brochure: tel. 026 - 372 43 44
Website: www.aragonnatuur.com

Oost-Europa ontdekken met Farm Lator**April: Slowakije/Zuid-Polen**

O.a. Dwerguil, Trappuurtal, Donsal, Hazelruis, Boven

Mei: Hongarije

O.a. Kramm-, Schreuwauwruis, Sabelruis, Roodpootruis,
Grote Tulp, Scharrelaar etc.

De Nederlandse gastheer is het grensoverstapend aan de Karpaten en Hongaarse steppen.
Groepsreizen en individuele aanpakken. Tel: 0036 49 336133 of www.farmator.hu

ZIEN MET ZEISS

Maar je mag ook *gezien* worden met deze prachtige Diascope van Zeiss. De naam staat garant voor perfectie. Met de 65 resp. 85mm(!) fluorite lenzen wordt een briljant beeld gevormd, tot in de kleinste details. Vaste- en zoom oculairen, paraatass, fotoadapter en Zeiss statief zijn de leverbare accessoires.

Technolyt in Wormerveer is hoofdsponsor van Sovon en importeur van Zeiss, Swift, Bynolyt, Fujinon, Myauchi en Gambit. Industrieweg 35, 1521 NE Wormerveer Holland.
Tel.: 075 647 45 47, Fax: 075 621 36 63, E-mail: info@technolyt.nl

Werkelijk goed werk**Voor de Provincie Limburg zijn wij op zoek naar zes broedvogelkarterders.**

Provincie
Limburg

De Provincie Limburg voert sinds 1990 broedvogelkarteringen uit. De resultaten worden gebruikt bij de aankoop van natuurgebieden, de monitoring van natuurontwikkeling, het opstellen van streekplannen, de toetsing van effecten van ruimtelijke ingrepen en bij natuurcompensatie.

Voor de functie van broedvogelkarterder heb je ervaring op het gebied van grootschalige karteringen en een goede kennis van de Limburgse avifauna. Je hebt bijvoorbeeld enkele jaren ervaring met Broedvogel Monitoring Projecten. Verder ben je bij voorkeur in het bezit van een rijbewijs en beschik je over een auto.

www.tempo-team.nl

De functies zijn voor de duur van vier tot maximaal zeven maanden en vangen aan in maart 2005. Naast een goed salaris bieden wij een uitgebreid pakket aan aantrekkelijke financiële en arbeidsvoorwaardelijke regelingen, zoals een pensioenregeling, een WAO- en een ANW-gatverzekering en kortingen op diverse verzekeringen.

Als je belangstelling hebt of meer informatie wenst over deze functie, neem dan gerust contact op met de heer drs. B. van Noorden, coördinator van het faunaonderzoek in Limburg, telefoon (043) 389 74 16 E-mail: bpm.van.noorden@prvlimburg.nl of met mevrouw D. Beijersbergen, intercedente Tempo-Team, telefoon (043) 351 61 88. E-mail: danielle.beijersbergen@tempo-team.nl

tempo-team
uitzendbureau

opticron

VERREKIJKERS & TELESCOPEN

IMAGIC BGA PC.ASF T

8x32, 7x42, 8x42, 10x42

- Waterdichte constructie met stikstof-vulling
- Asferische lenselementen + prisma met fase-coating
- Uitdraaibare oogschelpen en inklikkende dioptrie instelling
- Volledig beeldveld, ook voor bril-dragers
- Close focus minder dan 2 meter

Prijzen vanaf €575

IMAGIC TGA WP

8x32, 7x42, 8x42, 10x42, 7x50, 10x50

- Waterdichte constructie met stikstof-vulling
- Volledig meervoudig-gecoat lens systeem [op alle glas/lucht overgangen]
- Uitdraaibare oogschelpen en inklikkende dioptrie instelling
- Volledig beeldveld, ook voor bril-dragers

Prijzen vanaf €245

MM2 MIGHTY MIDGET TRAVELSCOPE

- Superklein, lichtgewicht constructie. Ingeschoven slechts 18cm
- Nauwkeurig optisch systeem
- Breed scherpstelwiel en inschuifbare zonnekap
- Speciaal 25x en 15-40x oculair
- Ook geschikt voor Opticron HDF/HR oculairen
- Foto-adaptor voor reflex-camera optioneel

52/45 €229, MM2 25x €74, MM2 15-40x €147

CAR WINDOW MOUNT €63

UDCA €169

For more information and a copy of our current Catalogue call +44 1582 726522 or visit our on-line Catalogue at www.opticron.co.uk
 PO Box 370, Unit 21, Titan Court, Laporte Way, Luton, Beds. LU4 8YR, UK
 Fax: +44 1582 723559 E-mail: sales@opticron.co.uk

Deze, en andere kijkers en telescopen, kunt u bekijken bij
Combi Focus Voorburg
 Tel: 070 386 35 19 Fax: 070 387 60 53
combifocusvoorburg@hetnet.nl
 Kon. Julianaplein 10 2274 JD Voorburg

- Kijkers vanaf € 22,50 •
- Zeiss en Swarovski vanaf € 348,00
- Windstopper fleecce • vanaf € 109,95
- Blouse vanaf € 45,00 •
- Thermisch ondergoed • vanaf € 14,00
- Broeken vanaf € 65,00 •
- Schoenen vanaf € 79,95 •

www.bevershop.nl

18.000 artikelen voor een avontuurlijke vakantie

Alles wat u nodig heeft als u de deur uit gaat.
functionele kleding
 o.a. wind-, waterdicht, ademend
 sneldrogende kleding
 thermisch ondergoed
verrekijkers
 Bynolyt, Minolta, Swarovski en Zeiss
fototassen
kampeeraccessoires
wandelschoenen
boeken en kaarten
bergsportmateriaal
 en nog veel meer...

Alkmaar Kanaalkade 53 • Almere Markerkant 1303 MN • Amersfoort Kamp 53 • Amsterdam Stadhouderskade 4 • Apeldoorn Stationsstraat 134 • Arnhem Utrechtsestraat 3 • Breda Wilhelminastraat 22 • Den Haag The Globe Waldorpstraat 15 • Eindhoven Leenderweg 202 • Enschede Haaksbergerstraat 116 • Groningen St. Jansstraat 17 • Haarlem Zijweg 63 • Hengelo Brink 120 • Hilversum Havenstraat 16 • Leeuwarden Voorstreek 39 • Leiden Nieuwe Rijn 45 • Maastricht Scharmerweg 66 • Nijmegen Marikenstraat 2 • Rotterdam Adm. de Ruyterweg 33 • Steenwijk Woldmeentherand 11 • Tilburg Koningsplein 2 • Utrecht Balljelaan 10 • Zoetermeer Het Rond 4 • Antwerpen/Merksem Bredabaan 968. **Vraag onze GRATIS catalogus aan op www.bever.nl**